

COVID-19 Pandemisi Sonrası Türkiye’de Turist Hareketliliği ve Konaklama Tercihlerinin Mekânsal ve Davranışsal Dönüşümü

Spatial and Behavioral Transformation of Tourist Mobility and Accommodation Preferences in Türkiye After the COVID-19 Pandemic

Burcu İmren Güzel¹

Özet

COVID-19 pandemisi, küresel ölçekte birçok sektörü olduğu gibi turizm sektörünü de derinden etkilemiş ve sektörün ne denli kırılgan bir yapıya sahip olduğunu açık biçimde ortaya koymuştur. Günümüzde benzer ölçekli sağlık krizlerinin tekrar yaşanma olasılığının artması, bu tür süreçlerin dikkatle analiz edilmesini ve etkili, uzun vadeli politikaların geliştirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu çalışma, Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yayımlanan 2019–2024 yıllarına ait altı yıllık veriler doğrultusunda, Türkiye’de turizm sektörünün pandemi sürecinde ve sonrasındaki gelişimini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada yapılan analizler, pandeminin özellikle 2020 yılında hem yerli hem de yabancı turist hareketliliğinde ciddi düşüşlere yol açtığını; ancak 2021 yılı itibarıyla başlayan toparlanma sürecinin sonraki yıllarda ivme kazanarak devam ettiğini göstermektedir. Bu süreçte, yabancı turist sayısında keskin bir azalma yaşanırken, yerli turizmin görece daha dirençli bir yapı sergilediği gözlemlenmiştir. Ayrıca, literatürde sıkça dile getirilen doğa temelli, bireysel ve izole konaklama biçimlerine yönelik yönelme beklentisinin Türkiye örneğinde belirgin bir karşılık bulmadığı gözlemlenmiştir. Konaklama tercihleri büyük ölçüde geleneksel yapısını korumuş, doğa temelli alternatiflerin kullanımında kayda değer bir artış yaşanmamıştır. Öte yandan, mekânsal düzeyde yapılan analizler, pandemi sürecinde turist sayılarında yaşanan azalmaya rağmen Antalya, İstanbul ve Muğla gibi geleneksel turizm merkezlerinin güçlü konumlarını koruduklarını ve toparlanma süreciyle birlikte yeniden ön plana çıktıklarını ortaya koymaktadır. Elde edilen bulgular, Türkiye turizm sektörünün krizlere karşı daha dayanıklı bir yapıya kavuşturulması için esnek, sürdürülebilir ve yerel dinamiklere duyarlı politika yaklaşımlarının geliştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Bu bağlamda, iç turizmin hem desteklenmesi hem de çeşitlendirilmesi, sektörel kırılganlıkların azaltılması ve gelecekte karşılaşılabilecek krizlere karşı dirençli bir yapı inşa edilmesi açısından stratejik bir öncelik olarak değerlendirilmelidir.

Anahtar sözcükler: COVID-19, Türkiye turizmi, turist hareketliliği, uluslararası turizm, yerli turizm.

Abstract

The COVID-19 pandemic has deeply affected the tourism sector, as it has many other sectors globally, and has clearly revealed how fragile the structure of the sector is. In today’s world, the increasing likelihood of similar large-scale health crises makes it necessary to carefully analyze such processes and develop effective, long-term policies. This study aims to examine the development of the tourism sector in Türkiye during and after the pandemic period, based on six years of data (2019–2024) published by the Ministry of Culture and Tourism of Türkiye. The analyses conducted in the study show that the pandemic caused a significant decline in both domestic and international tourist mobility, particularly in 2020; however, a recovery process that began in 2021 continued with increasing momentum in the following years. During this process, while the number of international tourists decreased sharply, domestic tourism displayed a relatively more resilient structure. Additionally, it was observed that the expectation—frequently emphasized in the literature—of a shift towards nature-based, individual, and isolated accommodation preferences did not find a clear reflection in the Turkish case. Accommodation preferences largely maintained their traditional structure, and no noteworthy increase was observed in the use of nature-based alternatives. On the other hand, spatial-level analyses revealed that, despite a decrease in tourist numbers during the pandemic, traditional tourism centers such as Antalya, İstanbul, and Muğla preserved their strong positions and reemerged as leading destinations during the recovery process. The findings indicate that in order to make Türkiye’s tourism sector more resilient to crises, flexible, sustainable, and locally responsive policy approaches must be developed. In this context, supporting and diversifying domestic tourism should be considered a strategic priority in terms of reducing sectoral vulnerabilities and building a more resilient structure against possible future crises.

Keywords: COVID-19, tourism in Türkiye, tourist mobility, international tourism, domestic tourism.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Niğde, Türkiye, bimren@gmail.com

Extended Abstract

The COVID-19 pandemic has profoundly affected multiple sectors worldwide, with tourism being among the most severely impacted. The crisis highlighted the vulnerability of the tourism industry to global shocks and emphasized the need for systematic analyses and resilient, long-term policy strategies. This study aims to examine the development of Turkey's tourism sector during and after the COVID-19 pandemic, using six-year data (2019–2024) published by the Ministry of Culture and Tourism of the Republic of Turkey. By analyzing these official statistics, the study provides insights into both domestic and international tourism patterns, accommodation trends, and spatial dynamics within the country, offering valuable implications for future strategic planning.

The study employs a quantitative approach, utilizing official data on accommodation facilities with tourism operation certificates. Data were collected for the years 2019 through 2024, enabling a comprehensive analysis of the pandemic's effects over time. The year 2019 represents the last "normal" pre-pandemic tourism season, while 2020 captures the immediate impact of COVID-19, following the World Health Organization's pandemic declaration in March 2020. The year 2021 reflects a transitional period, as gradual normalization measures began to be implemented, particularly during May and June. The subsequent years, 2022 to 2024, represent periods of post-pandemic recovery, where restrictions were largely lifted, allowing observation of tourism rebound and structural adjustments. The analysis distinguishes between domestic and foreign tourist movements and examines annual visitation numbers, occupancy rates, and destination preferences, supported by graphical representations for clearer interpretation of trends.

Findings indicate that the pandemic had a profound short-term impact on Turkey's tourism sector. In 2020, both domestic and international tourist movements experienced significant declines, resulting in reduced occupancy rates and fewer total arrivals at accommodation facilities. Foreign tourism suffered the most pronounced drop, reflecting international travel restrictions and widespread global uncertainty. Domestic tourism, however, demonstrated relative resilience, with declines being less severe than those observed in international arrivals. From 2021 onwards, as restrictions eased, the tourism sector exhibited a gradual recovery, which accelerated in 2022. By 2023, occupancy rates showed minor fluctuations but generally continued an upward trend, while 2024 data suggested a further strengthening of recovery. Foreign tourists remained key drivers of occupancy rates, whereas domestic tourism showed a more consistent and steady increase, eventually surpassing pre-pandemic levels in certain regions.

Spatial analysis reveals that traditional tourism hubs maintained their central roles throughout the pandemic and recovery phases. Antalya, Istanbul, Muğla, İzmir, Ankara, and Aydın consistently ranked among the most visited destinations for both domestic and foreign tourists. While international arrivals decreased sharply in 2020, these core destinations quickly regained prominence during the recovery years, demonstrating high adaptive capacity and reinforcing their strategic positions within the national tourism sector. Notably, foreign tourists exhibited stable destination preferences, concentrating primarily in Antalya, Istanbul, and Muğla, whereas domestic tourism showed a broader geographical spread, highlighting the strategic importance of promoting diverse internal travel opportunities.

Contrary to global expectations suggesting a shift toward nature-based, isolated, or individualized accommodations during health crises, the study finds limited evidence of such a trend in Turkey. Traditional accommodation patterns largely persisted, and alternative options such as camping, mountain lodges, and rural homes did not experience substantial growth. This indicates that, within the Turkish context, conventional tourism structures maintained dominance despite pandemic-induced challenges.

The challenges faced by Turkey's tourism sector, particularly during crises such as the COVID-19 pandemic, have clearly highlighted the need for more flexible, sustainable, and locally sensitive tourism policies. The pandemic demonstrated that international tourism is highly vulnerable to external shocks, while domestic tourism can provide stability to the sector. To minimize the negative impacts of similar crises in the future, a holistic, multi-layered, and participatory planning approach should be adopted. In this context, strengthening domestic tourism and diversifying types of tourism should be considered strategic priorities to reduce sectoral vulnerability and enhance resilience. Increasing the sector's resilience is not only essential for economic stability but also a critical requirement in line with sustainable development goals.

Giriş

Kökünü Antik Çağlara kadar uzanan turizm, günümüzde birçok ülkenin ekonomik kalkınmasında kritik bir rol oynamakta ve stratejik bir sektör olarak değerlendirilmektedir. Ancak turizm sektörü; küresel krizler, toplumsal olaylar ve özellikle sağlık temelli tehditler karşısında en kırılgan sektörlerden biri olarak kabul edilmektedir.

Mart 2020'de küresel bir pandemi olarak ilan edilen COVID-19, yalnızca sağlık alanında değil; ekonomik, sosyal ve psikolojik boyutlarda da derin etkiler yaratmıştır. Önceki krizlerle kıyaslandığında daha geniş kapsamlı ve uzun süreli sonuçlar doğuran pandemi süreci, turizm sektörünü en ağır biçimde etkileyen gelişmelerden biri olmuştur. Pandeminin yayılmasını önlemek amacıyla uygulanan kısıtlamalar hem yurt içi hem de uluslararası turizm faaliyetlerini büyük ölçüde durdurmuş ve sektörde ciddi bir daralmaya yol açmıştır. 2019 yılında zirveye ulaşan turizm hareketliliği, pandemi ile birlikte belirgin bir gerileme sürecine girmiştir. Bu dönemde çok sayıda kişi istihdamını kaybetmiş; pek çok turizm işletmesi ise faaliyetlerini sonlandırmak zorunda kalmıştır.

COVID-19 pandemisinin, turistlerin seyahat davranışları üzerinde önemli değişimlere yol açtığı ifade edilmektedir. Turistler, güvensiz ve riskli bölgelerden kaçınma eğilimi göstermiş; sağlıkla ilgili tehditler karşısında seyahat planlarını yeniden değerlendirmiştir. Bu süreçte pek çok kişi planladığı seyahatleri iptal etmiş; bu durum hem ulaşım tercihlerinde hem de seyahat rotalarında değişimlere neden olmuştur. Pandemi öncesi döneme kıyasla daha kısa mesafeli seyahatlerin tercih edildiği, kalabalıktan uzak ve izole bölgelerin daha fazla ilgi gördüğü gözlemlenmiştir. Özellikle yurt içi turizm ön plana çıkmış, açık hava etkinliklerine ve doğa temelli turizm türlerine yönelik talep artmıştır.

Türkiye, turizm gelirleri ve turist sayısı bakımından dünya genelinde öne çıkan ülkelerden biridir. Ancak COVID-19 pandemisi, Türkiye turizmini de derinden etkilemiş ve sektör üzerinde ciddi olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Mart 2020 itibarıyla hem turizm gelirlerinde hem de ülkeye gelen turist sayısında belirgin düşüşler yaşanmıştır. Pandemi süreci, yalnızca sektörel faaliyetleri değil, aynı zamanda bu alanda çalışan bireyleri de ekonomik ve sosyal açıdan zorlayıcı koşullarla karşı karşıya bırakmıştır. Bununla birlikte, bazı çalışmalar pandemiyi turizm sektörünün yeniden yapılandırılması açısından bir fırsat olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda, pandemi sonrası dönemde turizm hareketlerinin nasıl yeniden şekillendiğinin sistematik biçimde analiz edilmesi önem taşımaktadır.

Bu çalışma, Türkiye'de pandemi öncesi ve sonrası dönemlerdeki turizm hareketliliğini, turistlerin mekânsal yönelimleri ve konaklama tercihleri bağlamında bütüncül bir perspektifle incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın resmi verilerine dayalı olarak 2019–2024 dönemine ilişkin nicel analizler gerçekleştirilmiştir. Bu yönüyle çalışma, pandemi sürecinin yalnızca kısa dönemli etkilerini değil, aynı zamanda toparlanma dinamiklerini de ortaya koymayı hedeflemektedir. Elde edilen bulgular doğrultusunda Türkiye'de turizm hareketlerinin pandemi sürecinde ve sonrasında nasıl şekillendiği analiz edilmekte ve ilgili literatüre katkı sunulmaktadır. Bu kapsamda çalışma, aşağıdaki araştırma sorularına odaklanmaktadır.

COVID-19 pandemisi, turizm sektöründe hem turist sayılarında keskin düşümlere hem de seyahat ve konaklama davranışlarında önemli değişim beklentilerine yol açmıştır. Bu çalışma, Türkiye'de pandemi öncesi ve sonrası dönemde turizm hareketliliğini çok boyutlu bir yaklaşımla ele almaktadır. Öncelikle turizm işletme belgeli konaklama tesislerine ilişkin geliş sayıları ve doluluk oranları üzerinden sektördeki nicel değişimler değerlendirilmiş; ardından turist hareketliliğinin iller düzeyindeki mekânsal dağılımı incelenmiş ve son olarak turistlerin konaklama türü tercihlerinde ortaya çıkan davranışsal yönelimler analiz edilmiştir. Bu kapsamda çalışma, pandemi sürecinin Türkiye'de turizm dinamikleri üzerindeki etkilerini bütüncül bir çerçevede ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

1. COVID-19 pandemisi Türkiye'de turizm işletme belgeli konaklama tesislerine yapılan toplam turist gelişleri ve doluluk oranları üzerinde nasıl bir etki yaratmıştır?

2. Pandemi sonrası dönemde yerli turist hareketliliği, yabancı turist hareketliliğine kıyasla daha hızlı bir toparlanma göstermiş midir?
3. Pandemi süreci Türkiye’de turist hareketliliğinin mekânsal dağılımını değiştirmiş midir?
4. Geleneksel turizm merkezleri pandemi sürecinde ve sonrasında baskın konumlarını korumuş mudur?
5. Pandemi turistlerin konaklama türü tercihlerinde yapısal bir dönüşüm yaratmış mıdır ve literatürde öne çıkan alternatif konaklama yönelimi Türkiye’de gözlemlenmiş midir?

Belirlenen araştırma soruları, pandemi sürecinde turist hareketliliği ve konaklama tercihlerinde ortaya çıkan değişimlerin kuramsal arka planını gerektirmektedir. Bu nedenle bir sonraki bölümde, turizmde krizler, pandemi etkileri ve turist davranışlarına ilişkin literatür temelinde kavramsal bir çerçeve sunulmuştur.

Kavramsal Çerçeve

Turist hareketliliği, turistlerin mekânsal yönelimleri ve yer değiştirme süreçlerini içeren bir dizi faaliyeti kapsayan bir kavram olup turizm coğrafyasının temel çalışma alanlarından biridir. Bu hareketlilik, dış politika gelişmeleri, siyasi belirsizlikler, iklim değişiklikleri ve ekonomik dalgalanmalar gibi krizlerden doğrudan etkilenmektedir (Yu vd., 2023; Bayram vd., 2023). Turistler, güvenlik riski taşıyan, çatışma ortamlarının bulunduğu ya da doğal afet riski yüksek olan bölgelere seyahat etmekten kaçınma eğilimindedir (Shahraki, 2022). Benzer şekilde, sağlık riskleri de turizm talebini olumsuz etkilemektedir (Zeydan & Gürbüz, 2023). Turistlerin risk algıları ve virüs kaynaklı kaygıları, seyahat tercihleri ve davranışları üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir (Shareef vd., 2023; Zeydan & Gürbüz, 2023).

Salgın hastalıklar ve pandemiler, turizm endüstrisi üzerinde ciddi olumsuz etkiler yaratmakta; özellikle sağlık tehdidi nedeniyle turistler belirli bölgelere seyahat etmekten kaçınmaktadır (Seyitoğlu & Costa, 2022). COVID-19 pandemisi ise bu etkileri küresel ölçekte derinleştirmiş; 2020 yılından itibaren turistlerin tutum ve davranışlarında köklü değişimlere neden olarak seyahat ve tatil planlarının ertelenmesine ya da iptal edilmesine yol açmıştır (Gudkov, 2024; Zorlu vd., 2023; Kışla vd., 2023; Durgun & Davras, 2024; Li vd., 2023; Srisawat vd., 2023). Pandeminin ilk 12 ayında, sağlık riskine yönelik artan hassasiyet ve sosyal medyada yayılan bilgi akışı sonucunda algılanan seyahat riski yükselmiş; bu durum, turistler arasında ciddi kaygılara neden olmuş ve potansiyel seyahatlerin büyük ölçüde askıya alınmasına yol açmıştır (Sarıışık vd., 2023; Borges-Tiago vd., 2021; Li vd., 2023; Srisawat vd., 2023). Bu süreç, uluslararası seyahat hareketliliğinin duraksamasına, ekonomik durgunluğa ve halk arasında artan zihinsel strese yol açmıştır (Agag vd., 2024). Ayrıca, pandemi turizm sektörünün gelişimini olumsuz etkileyerek seyahat güvenliği konusunda kalıcı kaygılar oluşturmuştur (Huang vd., 2023).

Pandeminin halk sağlığı üzerindeki etkileri, turistlerin seyahat deneyimlerinde ve mekânsal yönelimlerinde belirgin değişikliklere yol açmıştır (Han vd., 2023). Salgın süresince, bulaş riskine yönelik artan hassasiyet nedeniyle uzun mesafeli ve kalabalık destinasyonlara olan talep azalmış; bunun yerine daha kısa mesafeli, seyrek nüfuslu ve düşük yoğunluklu alanlara yönelim gözlemlenmiştir (Zaman vd., 2024; Kışla vd., 2023; Cabeça, 2022). Sosyal mesafe ve hijyen koşullarının sağlanamadığı büyük otellerden ve kalabalık kent destinasyonlarından kaçınılırken, bireyler daha güvenli olarak değerlendirdikleri alternatif destinasyonlara yönelmiştir (Zeydan & Gürbüz, 2023; Sarıışık vd., 2023). Bu durum, genellikle yüksek sayıda uluslararası ziyaretçi çeken büyük şehirlerin turizm gelirlerinde düşüşe yol açarken; seyrek nüfuslu, doğayla iç içe bölgelerin turistik çekiciliğini artırmıştır (Falk vd., 2023). Bu bağlamda, pandemi süreci turist tercihlerinde risk algısına dayalı bir mekânsal yeniden yapılanmayı beraberinde getirmiştir (Borges-Tiago vd., 2021).

Pandemi sürecinde yurt içi tatiller ve açık hava etkinlikleri önemli ölçüde popülerlik kazanmıştır (Kışla vd., 2023). Bireylerin, tanımadıkları kişilerle aynı ortamda bulunmaktan kaçınma eğilimi, kitlesel turizm yerine bireysel ve doğa temelli turizm türlerine yönelimi artırmıştır (Boz, 2023). Bu bağlamda, özellikle pandeminin ilk iki dalgasında açık havada dinlenme, aile ile seyahat etme, tarım turizmi, ekoturizm, kampçılık ve kırsal turizm gibi alternatif turizm türlerine olan ilgi belirgin biçimde artış göstermiştir (Gudkov, 2024). Bununla birlikte, bireylerin toplu ulaşım yerine özel araçları tercih etmesi, hem sağlık açısından daha güvenli bir ulaşım

biçimi sunmuş hem de temas riskini azaltma eğiliminin bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir (Cabeça, 2022; Sarişik vd., 2023; Zhang vd., 2023).

İç turizm pazarlarının yeniden canlanmasıyla birlikte kırsal alanlar, turistlerin başlıca destinasyonları arasında yer almış; bazı kırsal bölgelerde ziyaretçi sayılarında dikkat çekici artışlar gözlemlenmiştir (Li vd., 2023; Şengel, 2021). Kentsel olmayan alanlar, hem açık hava etkinliklerine elverişli yapıları hem de kalabalıktan uzak durma imkânı sunmaları nedeniyle daha güvenli bir ortam algısı oluşturmuş ve tercih edilir hâle gelmiştir (Anguera-Torrell vd., 2021). Böylece kırsal ve doğal alanlara yönelen turist hareketleri, pandemiyle birlikte turizm faaliyetlerinin mekânsal dağılımında yeni eğilimlerin ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır (Bayram vd., 2023). Bu süreçte kamp turizmi güvenli bir alternatif olarak öne çıkarken (Zorlu vd., 2023), karantina dönemlerinde yeşil alanlara yönelik ilgi de belirgin biçimde artmıştır (Gudkov, 2024).

COVID-19 pandemisi, özellikle gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere birçok ülke için turizm sektörünün yeniden yapılandırılması adına önemli bir fırsat olarak değerlendirilmektedir (Neshat vd., 2024). Sektörün bu kriz karşısında dayanıklı ve sürdürülebilir bir şekilde varlığını sürdürebilmesi için pandemi sonrası dönemde kapsamlı gelişme stratejilerinin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır (Borges-Tiago vd., 2021). Bu bağlamda, ekonomik açıdan turizmin kritik bir rol oynadığı şehirlerde pandeminin etkilerinin dikkatle izlenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir (Anguera-Torrell vd., 2021). İç turizmin, uluslararası turizme kıyasla daha hızlı toparlanması beklenmekte olup, bu durum konaklama sektörünün iç pazara odaklanarak faaliyetlerini sürdürmesine imkân sağlamaktadır (Göktepe & Çetin, 2020; Corbisiero & Monaco, 2021). Bu çerçevede, turizm politikalarını yönlendiren aktörler, sektördeki olumsuz etkilerin azaltılması amacıyla iç turizmi teşvik etmektedir (Durgun & Davras, 2024). Pandeminin yıkıcı etkilerinin ardından normalleşme sürecinde ise uluslararası turizme yönelik düzenleyici müdahalelerin daha belirleyici bir rol üstleneceği öngörülmektedir (Akkemik & Perlaky, 2023).

COVID-19, turizm sektörüne yüksek oranda bağımlı ülkeler için sürdürülebilir politika geliştirme açısından önemli bir sınav niteliği taşımıştır (Srisawat vd., 2023). Pandemi sonrası dönemde, araştırmacılar ve turizm uzmanları, sektörün toparlanmasını sürdürülebilirlik perspektifiyle değerlendirmekte; bu sürecin turizm paydaşları ve yerel aktörlerin dahil olduğu daha kapsayıcı ve katılımcı yaklaşımlar gerektirdiği vurgulanmaktadır. Öneriler arasında bazı bölgelerin çekiciliğinin artırılması, turizm akışlarının kontrol altına alınması, çevresel açıdan sorumlu seyahat biçimlerine yatırım yapılması ve turizmin yerel ekonomilerle entegrasyonunun güçlendirilmesi yer almaktadır (Cabeça, 2022). Sonuç olarak, sürdürülebilir ve ekonomik açıdan kârlı turizmi destekleyecek politikaların hayata geçirilmesi günümüzün en önemli gerekliliğidir. Bu hedefe ulaşmak, ancak sektör paydaşları ile politika yapımcıların iş birliği ve uyumuyla mümkün olacaktır (Mahendru vd., 2024).

COVID-19 pandemisinin turizm sektörü üzerinde yalnızca ekonomik daralma yaratmadığı, aynı zamanda turizmin yeniden yapılandırılması gerekliliğini gündeme getirdiği literatürde sıkça vurgulanmaktadır. Pandemi sürecinin, turizm faaliyetlerinin yerel haklar ve toplumsal faydalar temelinde yeniden ele alınmasına yönelik tartışmaları artırdığı ve toparlanma sürecinde adalet ile sürdürülebilirlik kavramlarının ön plana çıktığı belirtilmektedir. Bu bağlamda kriz sonrası turizm planlamasında sosyal eşitsizliklerin ve çevresel etkilerin birlikte değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir (Rastegar vd., 2021). Pandemi sonrası turizm literatüründe sektörün krizlere karşı dayanıklılığının artırılması gerekliliği öne çıkmakta; COVID-19'un önceki salgınlardan farklı olarak daha derin ve yapısal etkiler yarattığı belirtilmektedir. Uluslararası seyahatlerin tamamen yeniden başlamasından önce iç turizmin sektörün canlanmasında temel rol üstleneceği ve hükümetlerin sektörü desteklemek amacıyla çeşitli politika araçlarına başvurduğu ifade edilmektedir (Sharma vd., 2021).

Pandemi aynı zamanda olumlu değişimlerin başlangıcı olarak değerlendirilmekte; havayolu taşımacılığındaki dönüşüm, video konferansların yaygınlaşması ve iş seyahatlerinin azalması sürdürülebilir hareketlilik anlayışının güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Bu süreç turizmin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelmesi açısından bir fırsat olarak ele alınmaktadır (Gössling vd., 2021). Pandemi sonrasında turizm

faaliyetlerinin birçok ülkede öncelikle iç pazarda yeniden başlatılacağı, toparlanmanın mekânsal ve zamansal olarak eşitsiz gerçekleşeceği ve uluslararası seyahatlerin aşılama ve sağlık sertifikalarına bağlı biçimde yeniden şekilleneceği belirtilmektedir. Ayrıca güçlü kurumsal müdahaleler olmaksızın turizmin kriz sonrası yeniden eski büyüme modeline dönebileceği vurgulanmaktadır (Hall vd., 2020).

Yöntem

Bu çalışmada, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yayımlanan 2019–2024 yıllarına ait resmî turizm verileri kullanılmıştır. Bu zaman aralığı, COVID-19 pandemisinin Türkiye turizm sektörü üzerindeki etkilerini hem pandemi öncesi dönem, kriz yılı ve sonrasındaki toparlanma süreci bağlamında karşılaştırmalı olarak incelemeye imkân sağlamaktadır.

Analizde 2019 yılı, pandemi öncesi son “normal” turizm sezonunu temsil eden referans yıl olarak kabul edilmiştir. 2020 yılı, pandeminin ilanı ile birlikte turizm faaliyetlerinin keskin biçimde daraldığı kriz dönemini; 2021 yılı ise kademeli normalleşme süreci ile birlikte toparlanma eğilimlerinin başladığı geçiş dönemini temsil etmektedir. 2022 ve sonrasındaki yıllar, kısıtlamaların büyük ölçüde kaldırıldığı ve turizm hareketliliğinin yeniden şekillendiği post-pandemi süreci olarak değerlendirilmiştir. Bu çerçevede, yıllar arası karşılaştırmalar, pandeminin ani etkileri ile orta vadeli toparlanma dinamiklerini birlikte analiz etmeye olanak tanımaktadır.

Çalışmada betimleyici analiz yaklaşımı benimsenmiş; veriler yıllar itibarıyla karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve grafikler aracılığıyla görselleştirilmiştir. Bu kapsamda, turizm hareketliliğindeki değişimler zaman içerisindeki eğilimler üzerinden değerlendirilmiş, mekânsal dağılım ve konaklama tercihleri betimleyici bir çerçevede analiz edilmiştir.

Turizm hareketliliğinin mekânsal boyutu, iller düzeyinde turist dağılımları üzerinden analiz edilmiş; böylece pandemi sürecinde mekânsal yoğunlaşma ve yönelim değişimleri ortaya konulmuştur. Ayrıca, konaklama türlerine göre dağılımlar incelenerek turistlerin tercih kalıplarındaki değişimler değerlendirilmiştir. Bulgular grafiklerle desteklenmiş, bu sayede zaman içerisindeki eğilimler ve dönüşüm dinamikleri görsel olarak analiz edilmiştir.

Bu çalışmada turist davranışlarındaki değişim doğrudan bireysel düzeyde değil, resmî turizm verilerinden türetilen makro göstergeler aracılığıyla dolaylı olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle elde edilen bulgular, bireysel karar mekanizmalarından ziyade, toplulaştırılmış turizm hareketleri üzerinden yorumlanmaktadır. Bu yaklaşım, pandemi sonrası dönemde ortaya çıkan genel eğilimleri ortaya koymak açısından güçlü bir çerçeve sunmakla birlikte, mikro düzey davranışların doğrudan gözlemlenememesi çalışmanın temel sınırlılıklarından biri olarak değerlendirilebilir.

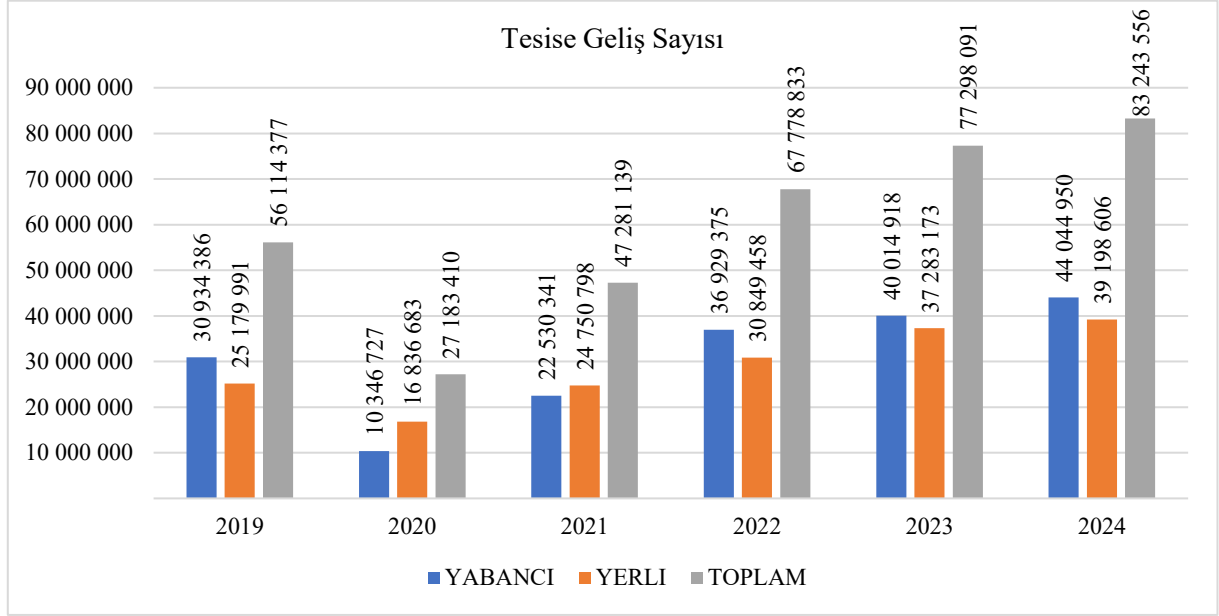
Bulgular

Bu bölümde, 2019-2024 yılları arasında Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerine ilişkin olarak sırasıyla tesislere geliş sayıları ve doluluk oranları, illere göre turist sayıları ve oranları ile konaklama türüne göre turist sayıları ve oranları incelenmiştir. İlgili veriler; yabancı, yerli ve toplam turist sayıları ile bu gruplara ait oranlar temelinde değerlendirilmiştir.

Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinde Tesislere Geliş Sayısı ve Doluluk Oranlarının 2019-2024 Döneminde Değerlendirilmesi

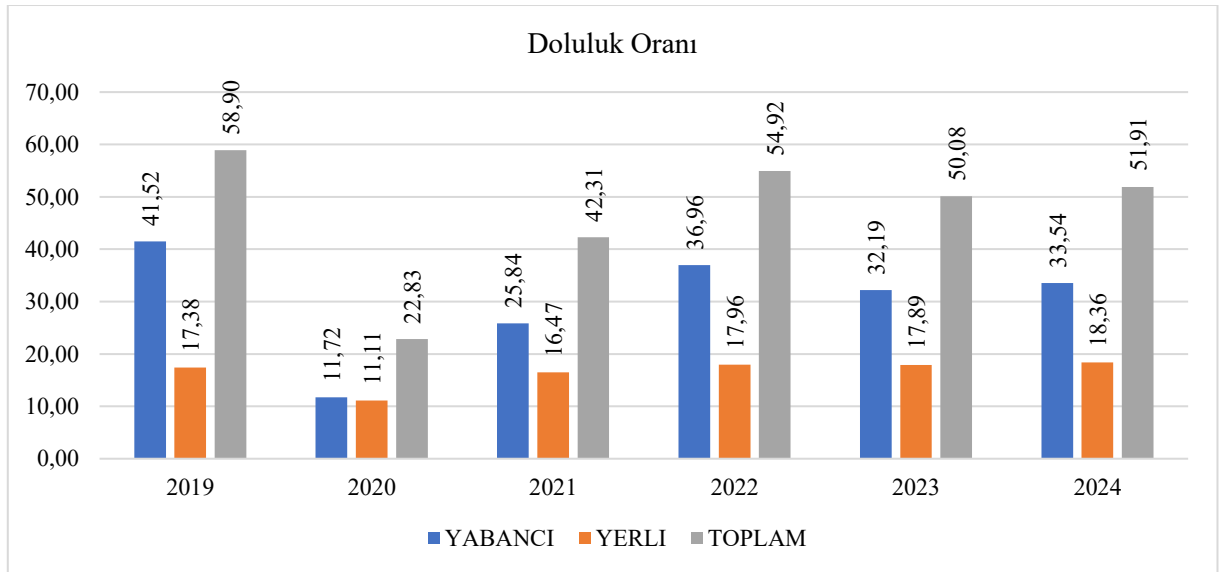
2019 yılında turizm işletme belgeli konaklama tesislerine toplam 56.114.377 geliş kaydedilmiştir. Ancak COVID-19 pandemisinin etkisiyle 2020’de bu sayı %51,55 azalarak 27.183.410’a gerilemiştir. 2021 itibarıyla toplam geliş sayısında yeniden artış gözlemlenmiş ve değer %73,93 artışla 47.281.139’a yükselmiştir. Bu eğilim 2022’de %43,35 artışla 67.778.833’e, 2023’te %14,04 artışla 77.298.091’e ve 2024’te %7,70 artışla 83.243.556’ya ulaşarak devam etmiştir. Yabancı turist gelişleri 2019’da 30.934.386 iken, 2020’de pandeminin etkisiyle %66,55 azalarak 10.346.727’ye düşmüştür. 2021’de belirgin bir toparlanma yaşanmış ve yabancı turist sayısı %117,75 artışla 22.530.341’e yükselmiştir. Bu artış eğilimi 2022’de %63,90

(36.929.375 kişi), 2023'te %8,35 (40.014.918 kişi) ve 2024'te %10,07 (44.044.950 kişi) oranlarında sürmüştür. Yerli turist hareketliliğine bakıldığında, 2019 yılında konaklama tesislerine geliş sayısı 25.179.991 olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılında bu sayı, %33,13 oranında azalarak 16.836.683'e gerilemiştir. 2021'de ise %47,00'lik artışla 24.750.798'e ulaşılmıştır. Bu artış eğilimi 2022'de %24,64 (30.849.458 kişi), 2023'te %20,85 (37.283.173 kişi) ve 2024'te %5,14 (39.198.606 kişi) oranlarında devam etmiştir (Şekil 1).

Şekil 1. Tesise geliş sayısı (Yazar tarafından düzenlenmiştir)

Elde edilen bulgular, COVID-19 pandemisinin yerli ve yabancı turist hareketliliği üzerinde belirgin değişimlere yol açtığını göstermektedir. 2020 yılında her iki grupta da keskin düşüşler yaşanmış; bu düşüş yabancı turistlerde daha yüksek oranlarda gerçekleşmiştir. 2021'de turist geliş sayılarında yeniden artış gözlemlenmiş, ancak değerler hâlâ 2019 seviyesinin gerisinde kalmıştır. 2022 itibarıyla tüm turist kategorilerinde pandemi öncesi rakamlar aşılmış; bu yükseliş eğilimi 2023 ve 2024'te de devam etmiştir. Bu bulgular, pandeminin yarattığı kısa vadeli düşüşün ardından turizm hareketliliğinde yeniden artış eğiliminin ortaya çıktığını göstermektedir.

Şekil 2. Doluluk oranı (Yazar tarafından düzenlenmiştir)

Toplam doluluk oranı 2019'da %58,90 iken 2020'de %22,83'e gerilemiştir. Bu durum konaklama tesislerinin doluluk oranlarında belirgin bir düşüş yaşandığını göstermektedir. 2021'de oran %42,31'e yükselmiş; 2022'de

%54,92'ye çıkararak pandemi öncesi seviyeye yaklaşmıştır. Ancak 2023'te %50,08'e düşmüş, 2024'te ise %51,91'e yükselmiştir. Buna rağmen 2021–2024 döneminde hiçbir yıl 2019 seviyesine ulaşamamıştır.

Yabancı turistlere ait doluluk oranı 2019'da %41,52 iken 2020'de %11,72'ye düşmüştür. Takip eden yıllarda oran sırasıyla %25,84 (2021), %36,96 (2022), %32,19 (2023) ve %33,54 (2024) olarak gerçekleşmiş; ancak 2019 düzeyine erişilememiştir. Yerli turist doluluk oranı ise 2019'da %17,38 iken 2020'de %11,11'e düşmüştür. 2021'de %16,47'ye yükselen oran, 2022'de %17,96 ile 2019 seviyesini aşmış; 2023'te %17,89 ile korunmuş ve 2024'te %18,36'ya ulaşmıştır.

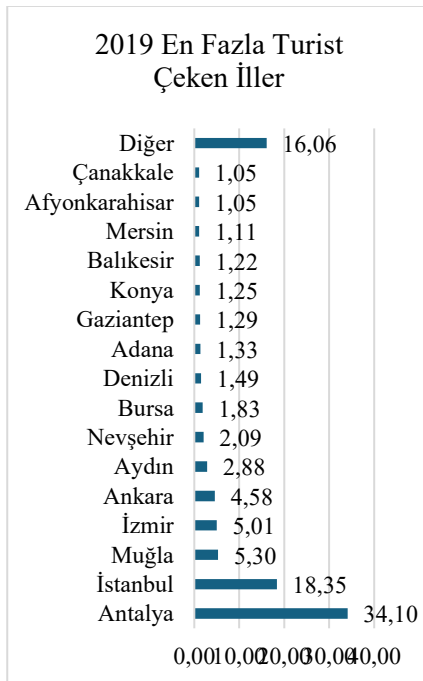
2020 yılında yerli ve yabancı turistlerin doluluk oranlarına katkılarının birbirine oldukça yaklaştığı görülmektedir (%11,72 ve %11,11) (Şekil 2). Genel olarak değerlendirildiğinde, yabancı turistlere ait doluluk oranlarının 2021–2024 yılları arasında 2019 seviyesine ulaşamadığı; buna karşılık yerli turist oranlarının 2022'den itibaren 2019 değerinin üzerine çıktığı görülmektedir.

İllere Göre Turist Sayısı ve Oranlarının 2019-2024 Döneminde Değerlendirilmesi

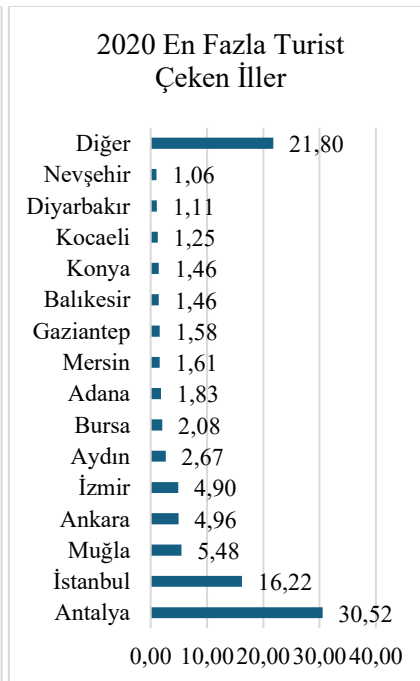
2019–2024 yılları arasındaki verilere göre Türkiye'nin 81 ili incelendiğinde, özellikle 2020 yılında COVID-19 pandemisinin etkisiyle birçok ilde turist sayılarında belirgin düşüşler yaşanmıştır. Bu dönemde yalnızca Kırklareli, Bayburt ve Yalova'da artış kaydedilmiştir. 2020–2021 arasında Siirt ve Iğdır dışındaki tüm illerde turist sayısı artmıştır. 2022 yılında ise yalnızca Ardahan hariç tüm illerde bu artış eğilimi devam etmiştir. Bu durum, 2021 sonrasında turist hareketliliğinde genel bir artış eğiliminin ortaya çıktığını göstermektedir.

2023 verileri genel olarak artış gösterse de Adıyaman, Afyonkarahisar, Aydın, Diyarbakır, Gaziantep, Hatay, İzmir, Malatya, Kahramanmaraş, Mardin, Ordu, Trabzon, Tunceli, Şırnak, Yalova ve Osmaniye'de düşüş yaşanmıştır. Bu illerin bir kısmının 6 Şubat 2023 depremlerinden etkilenen bölgeler arasında yer aldığı görülmektedir. 2024 yılı itibarıyla ise 28 ilde turist sayısı düşerken 53 ilde artış görülmüştür. Genel olarak değerlendirildiğinde, iller arasında turist sayılarındaki değişimlerin yıllara göre farklılaşan bir seyir izlediği görülmektedir.

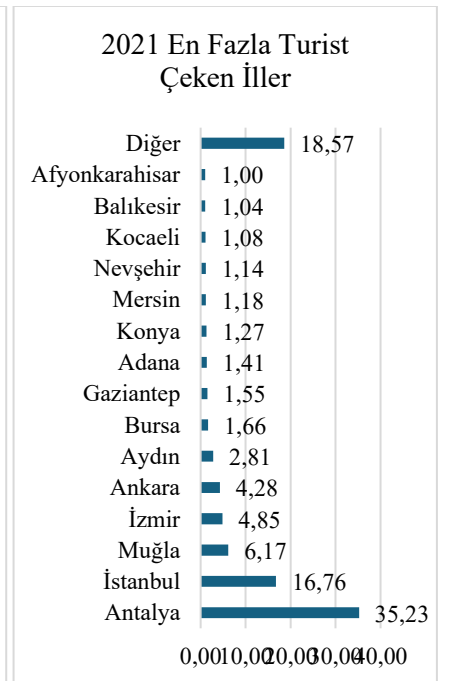
2019–2024 döneminde Antalya, İstanbul ve Muğla en çok turist çeken ilk üç il olarak istikrarlı biçimde öne çıkmıştır. İzmir ve Ankara dördüncü ve beşinci sıralarda yer değiştirirken, Aydın genellikle altıncı sırada yer almıştır (Şekil 3–8).

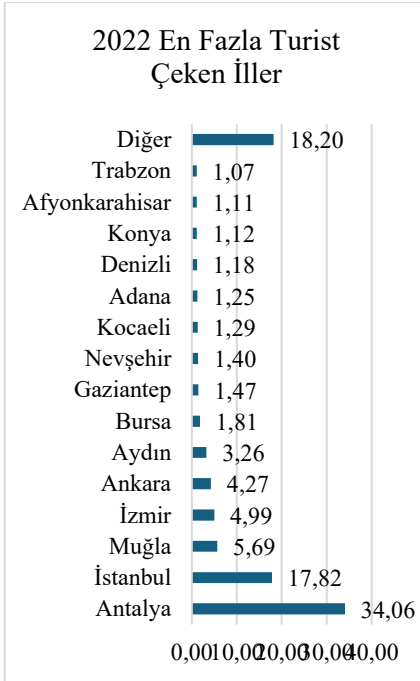
Şekil 3. 2019 Turist çeken iller

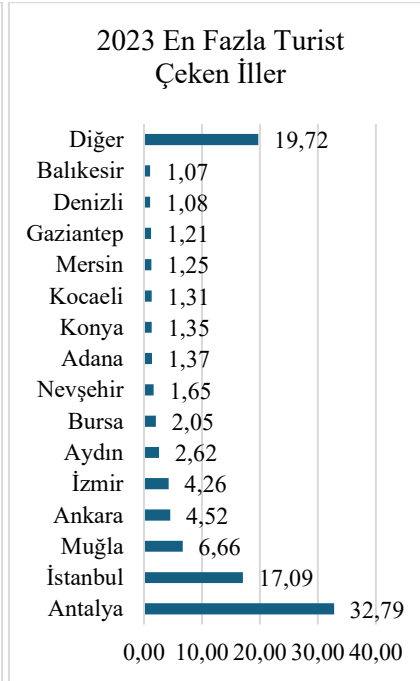
Şekil 4. 2020 Turist çeken iller

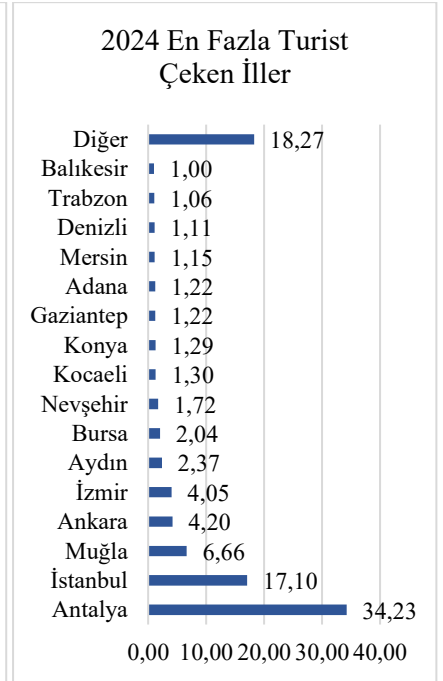
Şekil 5. 2021 Turist çeken iller

Şekil 6. 2022 Turist çeken iller

Şekil 7. 2023 Turist çeken iller

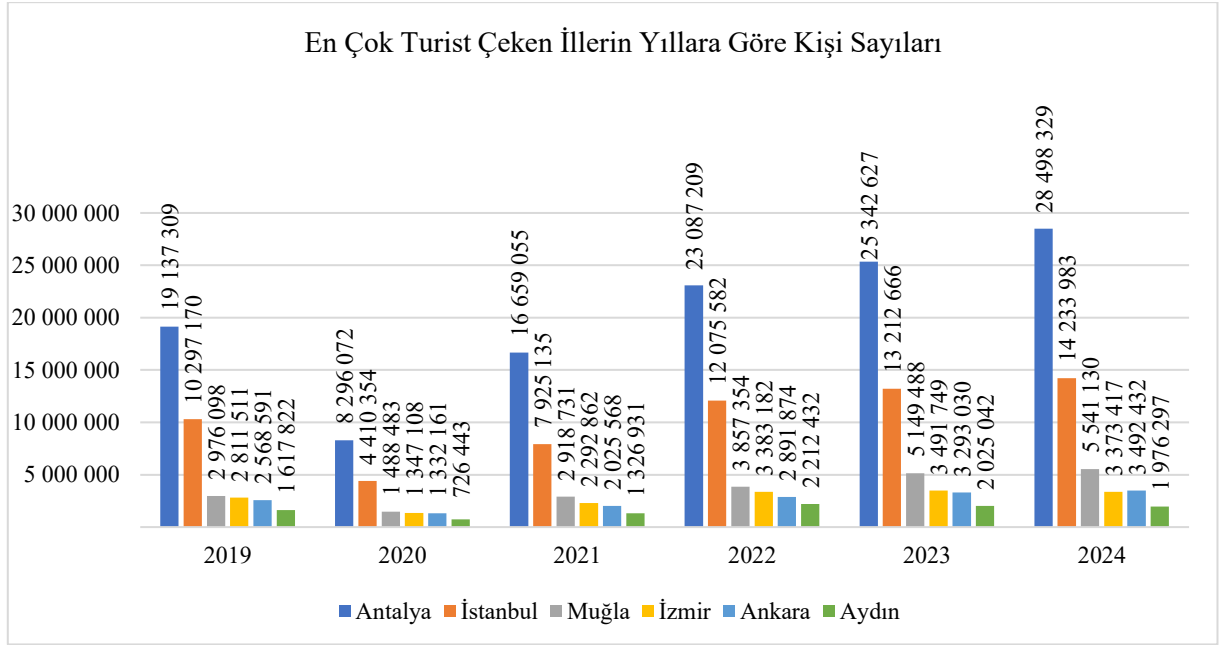
Şekil 8. 2024 Turist çeken iller

(Şekil 3-8 Yazar tarafından düzenlenmiştir)

Türkiye’de en fazla turist çeken il olan Antalya, 2019–2024 döneminde bu konumunu korumuştur. 2019’da toplam turistlerin %34,10’unu oluşturan 19.137.309 kişiyi ağırlayan il, 2020’de COVID-19 pandemisinin etkisiyle %30,52’ye ve 8.296.072 kişiye gerilemiştir. 2021’de toparlanma başlamış, oran %35,23’e, turist sayısı ise 16.659.055’e yükselmiştir. Oransal olarak 2019’u aşıya da sayısal olarak pandemi öncesi düzeye henüz ulaşamamıştır. 2022, 2023 ve 2024 yıllarında oransal olarak sırasıyla %34,06, %32,79 ve %34,23 seviyelerinde küçük dalgalanmalar yaşansa da turist sayısı her yıl artarak 2024’te 28.498.329’a ulaşmıştır (Şekil 3-8, 9). Antalya’ya ilişkin bulgular, ilin incelenen dönem boyunca Türkiye turizmi içindeki merkezi konumunu koruduğunu ortaya koymaktadır. Pandemi yılı olan 2020’de yaşanan belirgin düşüşün ardından, izleyen yıllarda turist sayılarının yeniden artış eğilimine girdiği görülmektedir.

İstanbul, Türkiye’nin en fazla turist çeken ikinci ili konumundadır. 2019 yılında %18,35 oranla 10.297.170 turisti ağırlayan şehir, 2020’de pandeminin etkisiyle %16,22’ye ve 4.410.354 kişiye gerilemiştir. 2021’de oransal artış sınırlı kalmasına rağmen (%16,76), turist sayısı 7.925.135’e yükselmiştir. 2022’de hem oran (%17,82) hem de sayı (12.075.582) artış göstermiştir. 2023’te oran %17,09’a düşse de turist sayısı 13.212.666’ya çıkmış; 2024’te ise oran %17,10’da sabit kalmış, kişi sayısı ise 14.233.983’e ulaşmıştır (Şekil 3–8, 9). İstanbul için elde edilen veriler de Antalya’ya benzer bir örüntüye işaret etmektedir. Pandemi sürecinde yaşanan daralmaya rağmen, takip eden dönemde turist sayılarında toparlanma eğilimi gözlemlenmiş ve kentin turizmdeki güçlü konumu devam etmiştir.

Muğla, 2019–2024 döneminde Türkiye’nin en çok turist çeken üçüncü ili olmuştur. 2019’da %5,30 oranla 2.976.098 turist ağırlayan il, 2020’de kişi sayısında düşüş yaşansa da (%5,48 oranla 1.488.483 kişi), toplam içindeki payını büyük ölçüde korumuştur. 2021’de hem oran (%6,17) hem de turist sayısı (2.918.731) artmıştır. 2022’de oran %5,69’a gerilese de turist sayısı 3.857.354’e yükselmiştir. 2023 ve 2024’te ise oran %6,66’da sabit kalmış; turist sayısı sırasıyla 5.149.488 ve 5.541.130 olarak gerçekleşmiştir (Şekil 3–8, 9). Muğla özelinde, ilin Türkiye’nin önde gelen turizm destinasyonlarından biri olma niteliğini sürdürdüğü anlaşılmaktadır. 2020 yılındaki düşüş sonrasında turist sayılarında daha belirgin bir artış eğilimi dikkat çekmektedir.

Şekil 9. En fazla turist çeken illerin kişi sayısı (Yazar tarafından düzenlenmiştir)

İzmir, 2019, 2021 ve 2022 yıllarında Türkiye'nin en çok turist çeken dördüncü, 2020, 2023 ve 2024'te ise beşinci ili olmuştur. 2019'da %5,01 oranla 2.811.511 turiste ev sahipliği yapan il, 2020'de pandeminin etkisiyle %4,96'ya ve 1.347.108 kişiye gerilemiştir. 2021'de oran %4,85, turist sayısı 2.292.862; 2022'de ise %4,99 oranla 3.383.182 kişi olarak kaydedilmiştir. 2023'te kişi sayısı 3.491.749'a çıkarken oran %4,52'ye düşmüş; 2024'te ise sayı 3.373.417'ye, oran %4,05'e gerilemiştir (Şekil 3–8, 9). Genel olarak değerlendirildiğinde, pandemi sonrası dönemde İzmir'de turist sayısında artış gözlemlenmiş; ancak ilin toplam turist sayısı içindeki payı oransal olarak düşüş göstermiştir.

Ankara, 2020, 2023 ve 2024'te Türkiye'nin en çok turist çeken dördüncü; 2019, 2021 ve 2022'de ise beşinci ili olmuştur. 2019'da %4,58 oranla 2.568.591 turiste ev sahipliği yapan ilde, 2020'de oran %4,90'a yükselmiş olsa da turist sayısı 1.332.161'e gerilemiştir. 2021'de sayı 2.025.568'e çıkmış, oran ise %4,28'e düşmüştür. 2022'de 2.891.874 turiste ulaşılmış, ancak oransal pay %4,27 ile sabit kalmıştır. 2023 ve 2024'te ise sayı artarak sırasıyla 3.293.030 ve 3.492.432'ye yükselmiş, ancak oranlar %4,26 ve %4,20'ye gerilemiştir (Şekil 3–8, 9). Bu bulgular, Ankara'da pandemi sonrasında turist sayısının artış eğilimi gösterdiğini, ancak ilin toplam turizm içindeki payının görece istikrarlı bir seyir izlemekle birlikte sınırlı bir gerileme eğilimi sergilediğini ortaya koymaktadır.

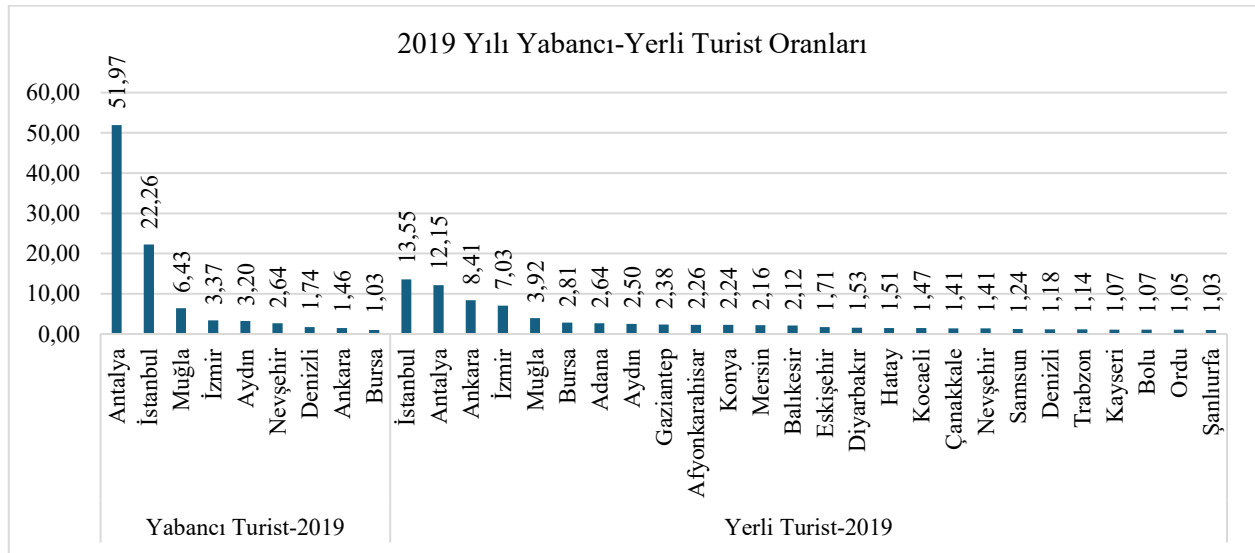
Aydın, 2019–2024 arasında Türkiye'nin en çok turist çeken altıncı ili olmuştur. 2019'da %2,88 oranla 1.617.822 turist ağırlayan ilde, 2020'de pandemi etkisiyle oran %2,67'ye, turist sayısı ise 726.443'e düşmüştür. 2021'de toparlanma süreci başlamış; sayı 1.326.931'e, oran %2,81'e yükselmiştir. 2022'de artış sürmüştü, 2.212.432 kişiye ulaşılmış ve oransal pay %3,26 ile dönem içindeki en yüksek seviyeye çıkmıştır. Ancak 2023 ve 2024'te hem oran hem de sayı azalmış; sırasıyla 2.025.042 (%2,62) ve 1.976.297 (%2,37) olarak kaydedilmiştir (Şekil 3–8, 9). Bu veriler, Aydın'da pandemi sonrasında turist sayısında belirgin bir artış yaşandığını, ancak son iki yılda hem oran hem de turist sayısında sınırlı bir düşüş eğilimi görüldüğünü göstermektedir.

2019–2024 dönemine ilişkin veriler, Türkiye'de turizm hareketliliğinin büyük ölçüde belirli merkezlerde yoğunlaştığını göstermektedir. Ancak COVID-19 pandemisinin etkisiyle 2020 yılında ülke genelinde turizm faaliyetlerinin mekânsal dağılımında dikkate değer değişimler yaşanmıştır. Bu dönemde bazı illerde turizm paylarında gerilemeler görülürken, bazı illerde ise görece artışlar kaydedilmiştir. Örneğin Nevşehir, Denizli, Afyonkarahisar ve Çanakkale gibi illerde sektörel payların azaldığı; buna karşılık Bursa, Adana, Gaziantep, Konya, Balıkesir, Mersin, Kocaeli ve Diyarbakır gibi illerde artış eğilimlerinin öne çıktığı gözlemlenmiştir. Bununla birlikte söz konusu değişimlerin yalnızca bu illerle sınırlı olmadığı, ülke genelinde farklı ölçekteki destinasyonlarda da

benzer eğilimlerin görüldüğü anlaşılmaktadır. Bu bulgular, pandemi döneminde turizm hareketliliğinin mekânsal dağılımında belirli değişimlerin ortaya çıktığına işaret etmektedir.

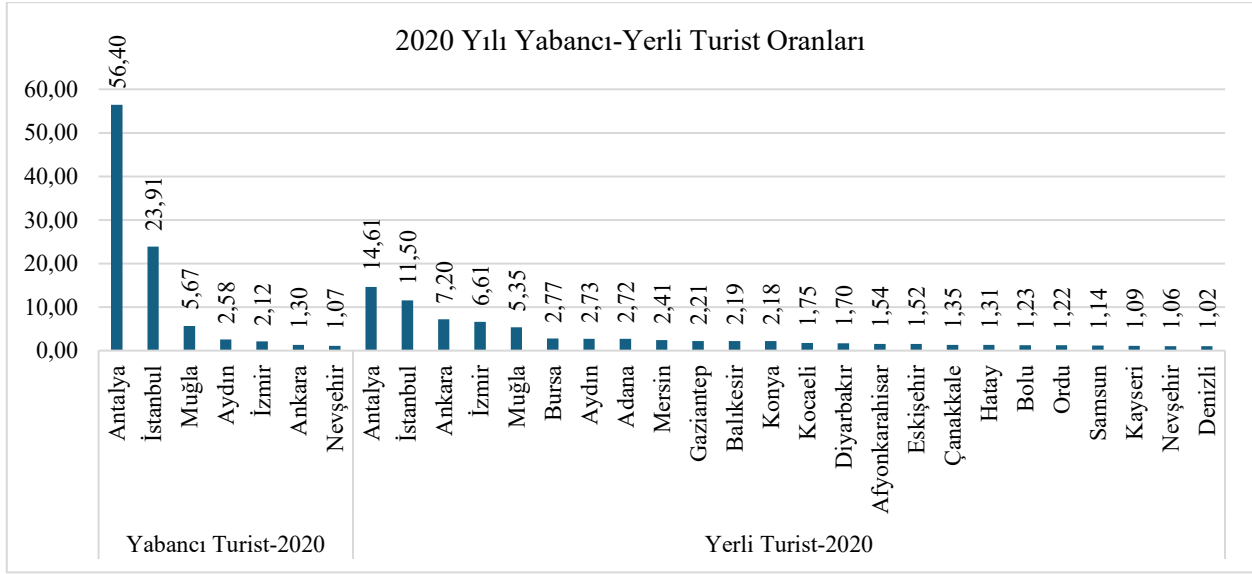
Çalışmada, 2019–2024 yılları arasında yerli ve yabancı turistlerin Türkiye’deki illere göre dağılımı ayrı ayrı incelenmiştir. Analize, toplam içindeki payı %1 ve üzerinde olan iller dâhil edilmiştir. Bu sayede belirli bir eşğin üzerindeki turistik hareketliliğe sahip iller üzerinden mekânsal tercihler daha sağlıklı biçimde değerlendirilmiştir.

2019 yılı verilerine göre, yabancı turistlerin %1 ve üzeri oranda tercih ettiği iller Antalya, İstanbul, Muğla, İzmir, Aydın, Nevşehir, Denizli, Ankara ve Bursa olarak belirlenmiştir. Antalya %51,97’lik payla (16.077.147 kişi) ilk sırada yer alırken, İstanbul %22,26’lık oranla (6.885.230 kişi) ikinci sırada gelmektedir. Diğer iller sırasıyla Muğla %6,43 (1.987.987 kişi), İzmir %3,37 (1.042.479 kişi), Aydın %3,20 (988.455 kişi), Nevşehir %2,64 (815.963 kişi), Denizli %1,74 (537.435 kişi), Ankara %1,46 (450.362 kişi) ve Bursa %1,03 (317.343 kişi) paylarına sahiptir. Bu dağılım, yabancı turistlerin tercihlerinin büyük ölçüde Antalya ve İstanbul’da yoğunlaştığını göstermektedir. Aynı yıl, yerli turistlerin %1 ve üzeri tercih oranına sahip 26 il tespit edilmiştir. En çok ziyaret edilen destinasyonlar sırasıyla İstanbul (%13,55; 3.411.940 kişi), Antalya (%12,15; 3.060.162 kişi), Ankara (%8,41; 2.118.229 kişi), İzmir (%7,03; 1.769.032 kişi) ve Muğla’dır (%3,92; 988.111 kişi). Diğer iller ise genellikle %1–3 aralığında değişen oranlarla temsil edilmektedir. Bulgular, yabancı turistlerin tercihinde Antalya ve İstanbul’un öne çıktığını, yerli turistlerin ise öncelikli olarak İstanbul’u, ardından Antalya’yı tercih ettiğini göstermektedir. Ayrıca, yerli turistlerin ülke geneline daha yaygın bir biçimde dağılırken, yabancı turistlerin daha sınırlı sayıda merkezde yoğunlaştığı görülmektedir.

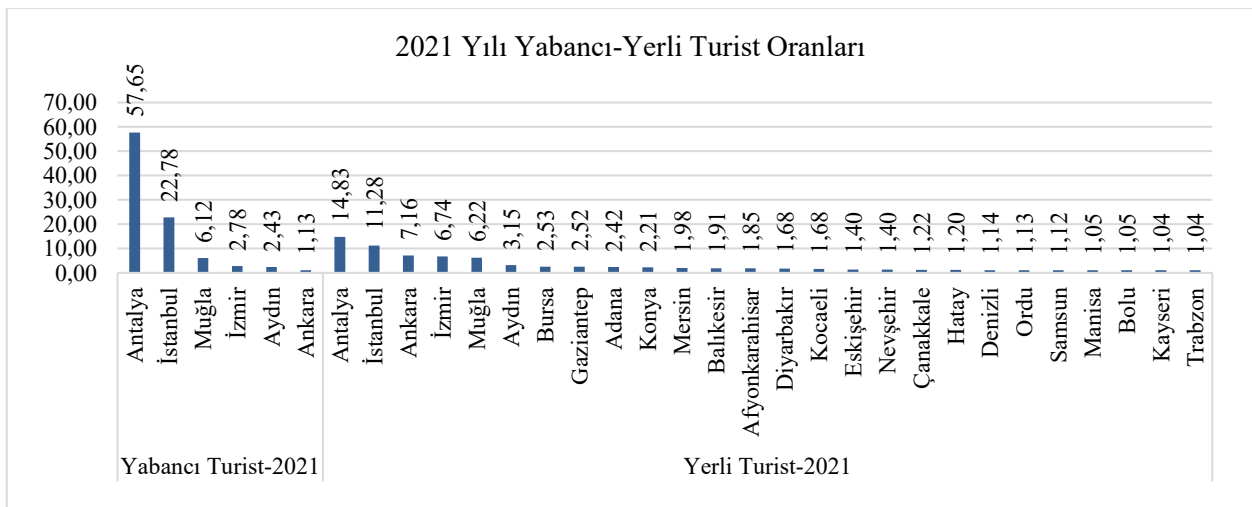
Şekil 10. 2019 Yılı yabancı-yerli turist oranları (Yazar tarafından düzenlenmiştir)

2020 yılı verilerine göre, %1 ve üzeri oranda yabancı turist çeken iller Antalya, İstanbul, Muğla, Aydın, İzmir, Ankara ve Nevşehir olarak belirlenmiştir. Antalya %56,40’lık payla (5.835.903 kişi) ilk sırada yer almakta, onu %23,91 oranla İstanbul (2.474.237 kişi) takip etmektedir. Diğer iller sırasıyla Muğla %5,67 (587.092 kişi), Aydın %2,58 (266.598 kişi), İzmir %2,12 (219.647 kişi), Ankara %1,30 (134.638 kişi) ve Nevşehir %1,07 (111.224 kişi) paylarına sahiptir. Aynı yıl, yerli turistlerin %1 ve üzeri tercih oranına sahip 24 il tespit edilmiştir. En çok ziyaret edilen destinasyonlar sırasıyla Antalya (%14,61; 2.460.169 kişi), İstanbul (%11,50; 1.936.117 kişi), Ankara (%7,20; 1.212.470 kişi), İzmir (%6,61; 1.112.514 kişi) ve Muğla’dır (%5,35; 901.391 kişi) (Şekil 11). Genel olarak hem yabancı hem de yerli turistler açısından Antalya ve İstanbul’un başlıca destinasyonlar arasında yer aldığı görülmektedir. Ancak 2020 yılı, COVID-19 pandemisinin etkisiyle turizm hareketliliğinde belirgin bir daralmanın yaşandığı bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Bu süreçte her iki turist grubunda da ciddi sayısal düşüşler meydana gelmiştir. Buna karşın, yabancı turistlerin hem oransal hem de mutlak değerler bakımından Antalya ve İstanbul’a yönelimi, yerli turistlere kıyasla daha belirgindir. 2019 yılı bulgularına benzer biçimde, yabancı turistlerin sınırlı sayıda şehirde yoğunlaştığı; yerli turistlerin ise daha geniş bir coğrafi dağılım sergilediği anlaşılmaktadır.

Şekil 11. 2020 Yılı yabancı-yerli turist oranları (Yazar tarafından düzenlenmiştir)

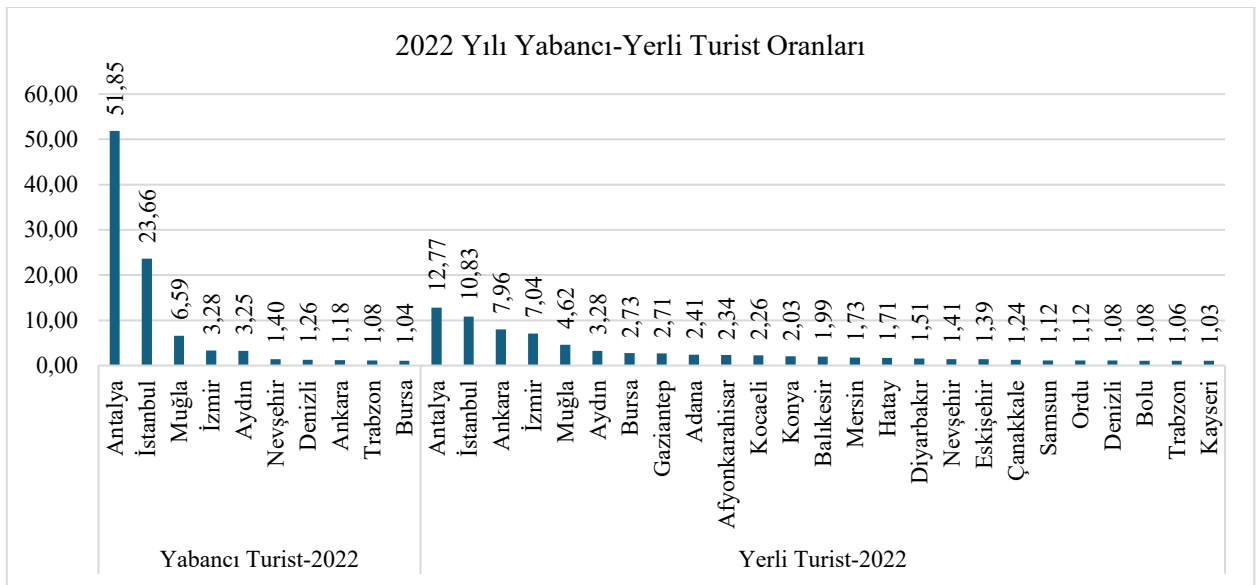
2021 yılı verilerine göre, %1 ve üzeri oranda yabancı turist çeken iller Antalya, İstanbul, Muğla, İzmir, Aydın ve Ankara olarak belirlenmiştir. Antalya %57,65'lik payla (12.989.618 kişi) ilk sırada yer alırken, İstanbul %22,78'lik oranla (5.133.272 kişi) ikinci sırada gelmektedir. Diğer iller sırasıyla Muğla %6,12 (1.379.852 kişi), İzmir %2,78 (625.639 kişi), Aydın %2,43 (547.623 kişi) ve Ankara %1,13 (254.034 kişi) paylarına sahiptir. Aynı yıl, %1 ve üzeri oranda yerli turist çeken il sayısı 26 olarak tespit edilmiştir. En çok ziyaret edilen destinasyonlar arasında Antalya %14,83 (3.669.437 kişi) ile ilk sırada yer almakta; onu İstanbul %11,28 (2.791.863 kişi), Ankara %7,16 (1.771.534 kişi), İzmir %6,74 (1.667.223 kişi), Muğla %6,22 (1.538.879 kişi) ve Aydın %3,15 (779.308 kişi) takip etmektedir (Şekil 12). Yabancı ve yerli turistlerin tercih sıralamaları karşılaştırıldığında, 2021 yılında da Antalya ve İstanbul'un başlıca turizm destinasyonları olmayı sürdürdüğü görülmektedir. COVID-19 pandemisinin etkilerinin azalmasıyla birlikte özellikle yabancı ziyaretçi sayısında belirgin bir toparlanma yaşanmıştır. Veriler, yabancı turistlerin hem oransal hem de mutlak değerler bakımından bu iki ili yerli turistlere kıyasla daha yüksek düzeyde tercih ettiklerini göstermektedir. Ayrıca, önceki yıllarda olduğu gibi 2021 yılında da yabancı turistlerin belirli merkezlerde yoğunlaştığı; yerli turistlerin ise ülke genelinde daha geniş bir mekânsal dağılım gösterdiği anlaşılmaktadır.

Şekil 12. 2021 Yılı yabancı-yerli turist oranları (Yazar tarafından düzenlenmiştir)

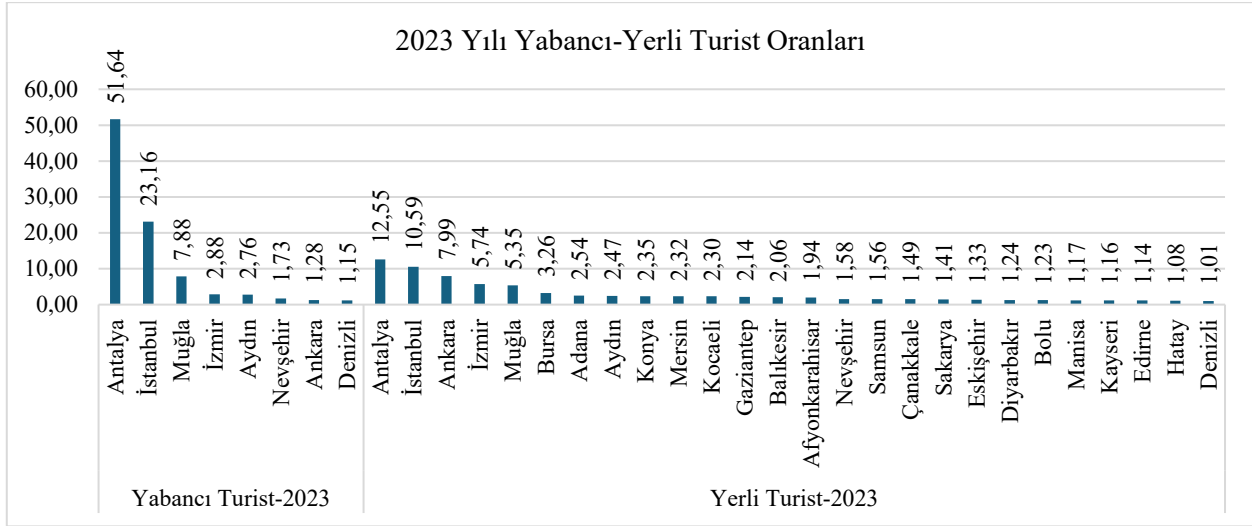
2022 yılı verilerine göre, %1 ve üzeri oranda yabancı turist çeken iller Antalya, İstanbul, Muğla, İzmir, Aydın, Nevşehir, Denizli, Ankara, Trabzon ve Bursa olarak belirlenmiştir. Antalya %51,85'lik payla (19.147.515 kişi) en çok yabancı turist çeken il olurken, İstanbul %23,66 (8.735.697 kişi), Muğla %6,59 (2.432.279 kişi), İzmir %3,28

(1.211.881 kişi), Aydın %3,25 (1.202.013 kişi), Nevşehir %1,40 (515.285 kişi), Denizli %1,26 (464.975 kişi), Ankara %1,18 (436.230 kişi), Trabzon %1,08 (400.016 kişi) ve Bursa %1,04 (382.296 kişi) paylarıyla onu takip etmektedir. Aynı yıl, yerli turistlerin %1 ve üzeri tercih ettiği il sayısı 25 olarak tespit edilmiştir. En çok ziyaret edilen destinasyonlar arasında Antalya %12,77 (3.939.694 kişi), İstanbul %10,83 (3.339.885 kişi), Ankara %7,96 (2.455.644 kişi), İzmir %7,04 (2.171.301 kişi), Muğla %4,62 (1.425.075 kişi) ve Aydın %3,28 (1.010.419 kişi) yer almaktadır (Şekil 13). Veriler, önceki yıllarda olduğu gibi 2022 yılında da Antalya ve İstanbul'un hem yabancı hem de yerli turistler tarafından en fazla tercih edilen iller olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, yabancı turistlerin bu iki ili yerli turistlere kıyasla hem oransal hem de mutlak değerler bakımından daha yoğun tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca, yabancı turistlerin tercihlerinin sınırlı sayıda şehirde yoğunlaştığı; yerli turistlerin ise ülke genelinde daha geniş bir mekânsal dağılım gösterdiği, önceki yıllardaki eğilimlerle paralellik göstermektedir. Genel olarak hem yabancı hem de yerli turist sayılarının 2021 yılından 2022 yılına önemli ölçüde arttığı görülmektedir. Bu artışın, COVID-19 pandemisinin etkilerinin azalması ve turizm faaliyetlerinin yeniden canlanmasıyla ilişkili olduğu değerlendirilebilir.

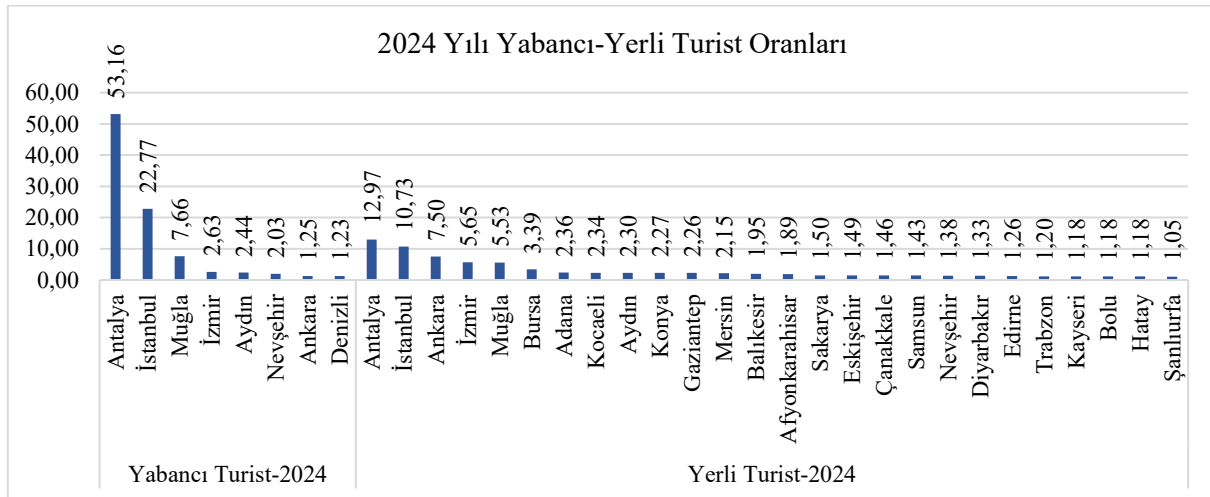
Şekil 13. 2022 Yılı yabancı-yerli turist oranları (Yazar tarafından düzenlenmiştir)

2023 yılı verilerine göre, %1 ve üzeri oranda yabancı turist çeken iller Antalya, İstanbul, Muğla, İzmir, Aydın, Nevşehir, Ankara ve Denizli olarak belirlenmiştir. Antalya %51,64'lük pay ve 20.662.085 kişi ile yabancı turistler açısından en fazla tercih edilen destinasyon olurken, İstanbul %23,16 (9.265.769 kişi), Muğla %7,88 (3.154.134 kişi), İzmir %2,88 (1.153.534 kişi), Aydın %2,76 (1.104.439 kişi), Nevşehir %1,73 (690.496 kişi), Ankara %1,28 (511.486 kişi) ve Denizli %1,15 (461.556 kişi) paylarıyla onu takip etmektedir. Aynı yıl, yerli turistlerin %1 ve üzeri tercih ettiği iller açısından değerlendirildiğinde, toplam 26 ilin bu eşik değer üzerinde yer aldığı görülmektedir. En çok tercih edilen iller arasında Antalya %12,55 (4.680.542 kişi), İstanbul %10,59 (3.946.897 kişi), Ankara %7,99 (2.980.263 kişi), İzmir %5,74 (2.139.496 kişi), Muğla %5,35 (1.995.354 kişi) ve Bursa %3,26 (1.215.638 kişi) bulunmaktadır (Şekil 14). Bulgular, önceki yıllarda olduğu gibi 2023 yılında da Antalya ve İstanbul'un hem yabancı hem de yerli turistler tarafından en fazla tercih edilen iller olduğunu göstermektedir. Yabancı turistlerin bu iki ili yerli turistlere kıyasla hem oransal hem de mutlak değerler bakımından daha yoğun tercih ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, yabancı turistlerin tercihlerinin belirli şehirlerde yoğunlaştığı; yerli turistlerin ise ülke genelinde daha geniş bir mekânsal dağılım gösterdiği eğiliminin bu yıl da devam ettiği görülmektedir. Genel olarak hem yabancı hem de yerli turist sayılarının 2022 yılından 2023 yılına artış eğilimi gösterdiği dikkat çekmektedir. Bu artışın, pandeminin etkilerinin azalması ve turizm faaliyetlerinin yeniden canlanmasıyla ilişkili olduğu değerlendirilebilir.

Şekil 14. 2023 Yılı yabancı-yerli turist oranları (Yazar tarafından düzenlenmiştir)

2024 yılı verilerine göre, %1 ve üzeri yabancı turist tercihleri açısından Antalya, İstanbul, Muğla, İzmir, Aydın, Nevşehir, Ankara ve Denizli öne çıkan iller olarak belirlenmiştir. Antalya %53,16 (23.414.564 kişi) ile en çok ziyaret edilen il olurken, İstanbul %22,77 (10.028.250 kişi), Muğla %7,66 (3.372.344 kişi), İzmir %2,63 (1.159.466 kişi), Aydın %2,44 (1.073.050 kişi), Nevşehir %2,03 (893.302 kişi), Ankara %1,25 (551.263 kişi) ve Denizli %1,23 (539.645 kişi) paylarıyla onu takip etmektedir. Yerli turistler açısından değerlendirildiğinde ise 26 ilin %1 eşik değerinin üzerinde yer aldığı görülmektedir. En çok ziyaret edilen iller Antalya (%12,97; 5.083.765 kişi), İstanbul (%10,73; 4.205.733 kişi), Ankara (%7,50; 2.941.169 kişi), İzmir (%5,65; 2.213.951 kişi), Muğla (%5,53; 2.168.786 kişi) ve Bursa (%3,39; 1.330.486 kişi) olarak sıralanmaktadır (Şekil 15). Önceki yıllarla karşılaştırıldığında, yabancı ve yerli turist sayılarındaki artış eğiliminin sürdüğü görülmektedir. Bulgular hem yabancı hem de yerli turistlerin en fazla Antalya ve İstanbul'u tercih ettiğini; yabancı turistlerin bu iki ili yerli turistlere kıyasla hem oransal hem de mutlak değerler bakımından daha yoğun ziyaret ettiğini ve belirli şehirlerde yoğunlaştığını göstermektedir. Buna karşılık yerli turistlerin ise ülke genelinde daha geniş bir mekânsal dağılım sergilediği anlaşılmaktadır.

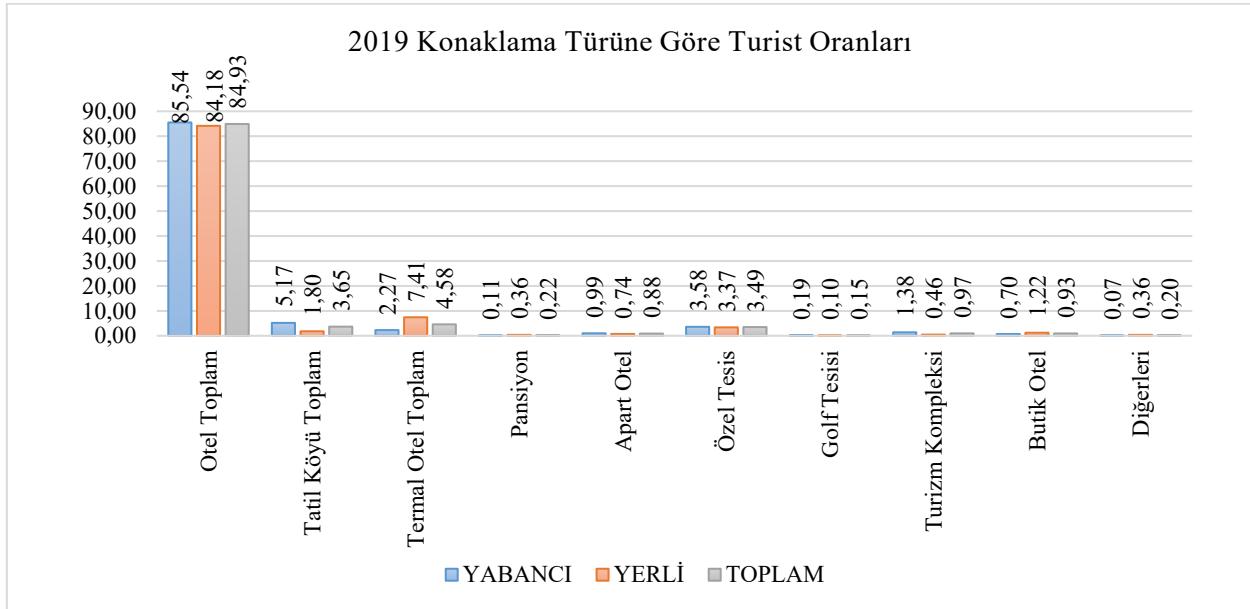
Şekil 15. 2024 Yılı yabancı-yerli turist oranları (Yazar tarafından düzenlenmiştir)

2019–2024 yılları, Türkiye turizmi açısından önemli değişim ve toparlanma süreçlerine işaret etmektedir. COVID-19 pandemisinin etkisiyle 2020 yılında yaşanan düşüş, sonraki yıllarda hızlı bir toparlanma ve büyüme süreciyle telafi edilmiş ve turizm hareketliliği pandemi öncesi seviyelere yeniden ulaşmıştır. Yabancı turistler belirli merkezleri yoğun şekilde tercih etmeye devam etmiş; Antalya ve İstanbul hem ulusal hem de uluslararası ziyaretçiler açısından

sürekli olarak öne çıkan destinasyonlar olmuştur. Yerli turistler ise daha geniş bir coğrafyaya dağılmış ve pandemi sonrası dönemde belirgin bir toparlanma ile istikrarlı bir artış eğilimi göstermiştir.

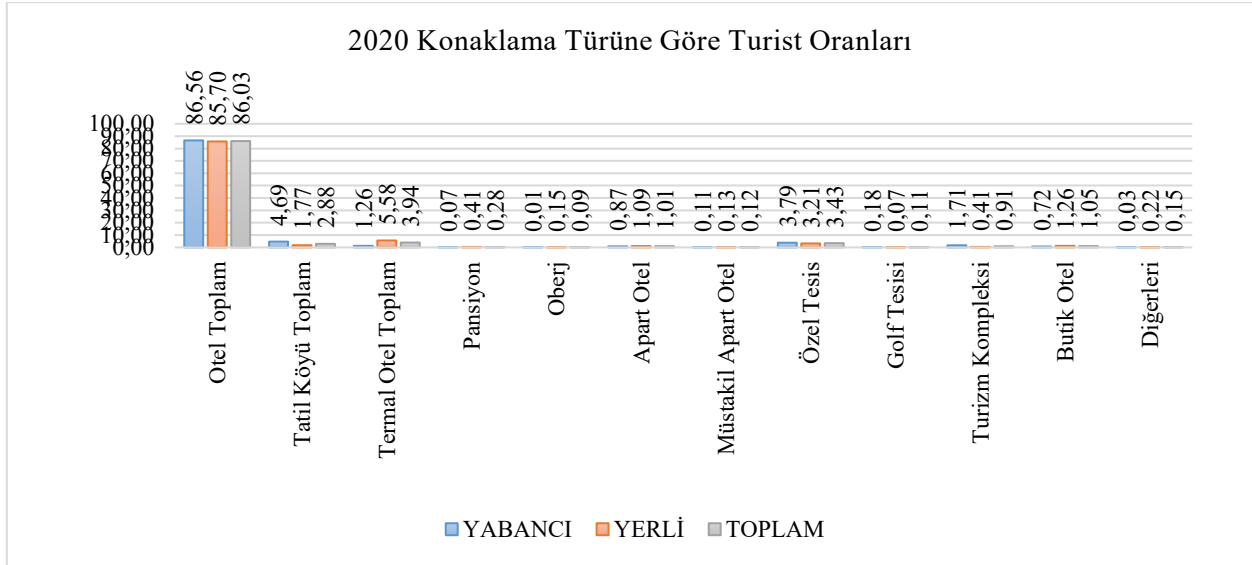
Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinde Konaklama Türüne Göre Turist Sayı ve Oranlarının 2019-2024 Yılları Arasında Değerlendirilmesi

2019–2024 döneminde turizm işletme belgeli konaklama tesisleri arasında en yüksek payı her yıl otellerin aldığı görülmektedir. 2019 verilerine göre oteller, toplam konaklamaların %84,93'ünü oluşturmuş; bunu sırasıyla termal oteller (%4,58), tatil köyleri (%3,65) ve özel tesisler (%3,49) takip etmiştir. “Diğerleri” başlığı altında yer alan alternatif konaklama türleri (motel, kamping, butik tatil villası, dağ evi, çiftlik evi/köy evi, hostel vb.) toplamda yalnızca %0,20'lik bir paya sahiptir. Yabancı ve yerli turistler arasında da benzer bir dağılım gözlenmektedir. Yabancı turistlerin %85,54'ü, yerli turistlerin ise %84,18'i otelleri tercih etmiştir. Ancak termal otellerin yerli turistler arasında (%7,41) yabancılara kıyasla (%2,27) daha fazla ilgi gördüğü; buna karşın tatil köylerinin yabancılar tarafından (%5,17) daha fazla tercih edildiği belirlenmiştir (Şekil 16). Bu sonuçlar, pandeminin etkisine rağmen alternatif konaklama türlerine (örneğin termal, butik, kamping veya kırsal konaklama tesisleri) yönelimin sınırlı kaldığını ve konaklama tercihlerinde geleneksel tesis türlerinin baskın konumunu koruduğunu göstermektedir.

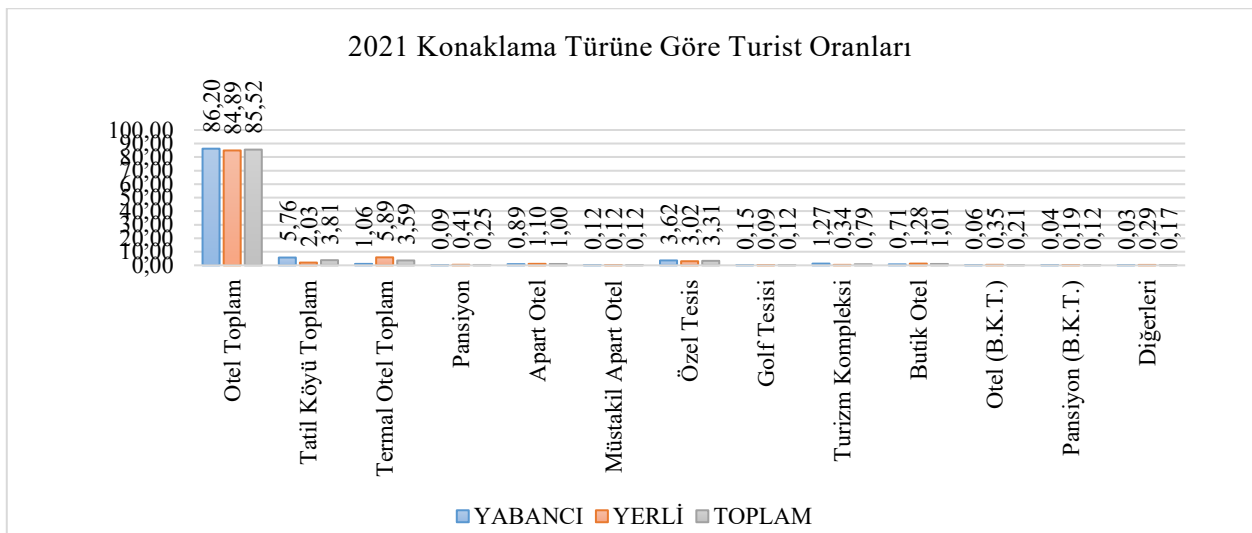
Şekil 16. 2019 Konaklama türüne göre turist oranları (Yazar tarafından düzenlenmiştir)

2020 yılı verilerine göre turizm işletme belgeli konaklama tesislerinde en yüksek payı yine otellerin aldığı görülmektedir; toplam konaklama tercihlerinin %86,03'ü bu tesislerde gerçekleşmiştir. Otelleri sırasıyla termal oteller (%3,94), özel tesisler (%3,43) ve tatil köyleri (%2,88) takip etmiştir. “Diğerleri” başlığı altında yer alan alternatif konaklama türleri (motel, kamping, butik tatil villası, dağ evi, çiftlik evi/köy evi, yayla evi, hostel, butik termal otel, kırsal turizm tesisi vb.) toplamda yalnızca %0,15'lik bir paya sahiptir. Yabancı ve yerli turistlerin tercihlerinde de benzer bir dağılım gözlenmektedir. Yabancı turistlerin %86,56'sı, yerli turistlerin ise %85,70'i otellerde konaklamıştır. Termal oteller yerli turistlerce (%5,58) yabancılara (%1,26) kıyasla daha fazla tercih edilirken, tatil köylerinin yabancılar arasında (%4,69) daha yaygın tercih edildiği görülmektedir. Özel tesisler ise her iki grupta da benzer oranlara sahiptir. 2019 yılıyla benzer biçimde, 2020 yılında da alternatif konaklama türlerinin (örneğin termal, butik veya kırsal tesisler) toplam içindeki payı oldukça düşük düzeyde kalmıştır. Bu durum, pandemi sürecinin etkisine rağmen turist tercihlerinin büyük ölçüde geleneksel konaklama tesislerinde yoğunlaşmayı sürdürdüğünü göstermektedir (Şekil 17).

Şekil 17. 2020 Konaklama türüne göre turist oranları (Yazar tarafından düzenlenmiştir)

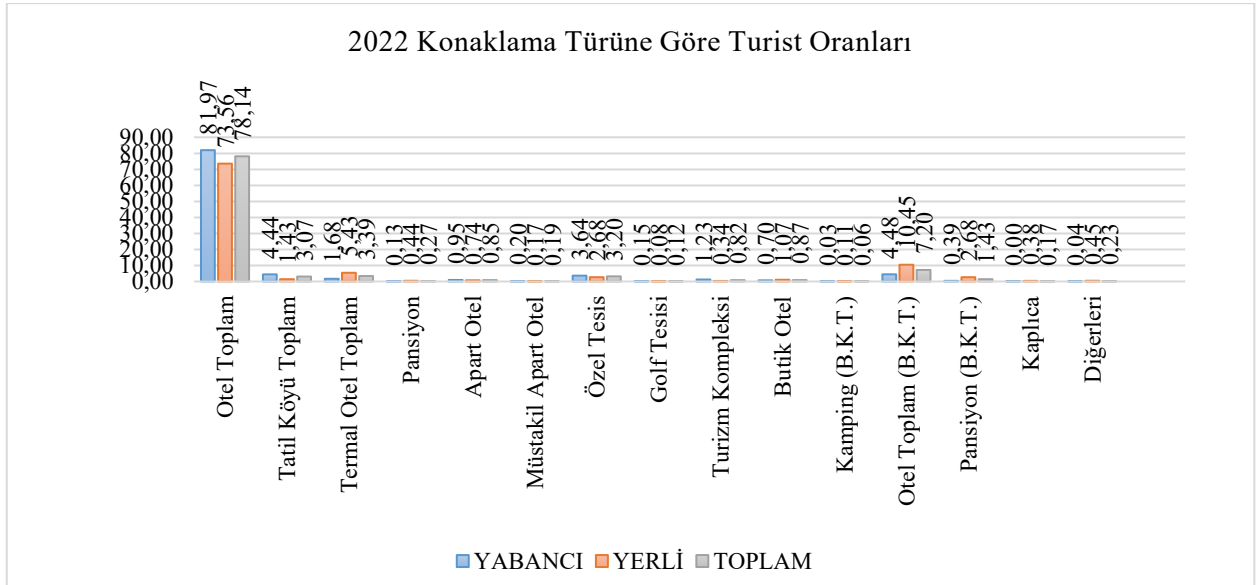
2021 yılı verilerine göre, turizm işletme belgeli konaklama tesislerinde en yüksek payın yine otellere ait olduğu görülmektedir. Toplam konaklamaların %85,52'si otellerde gerçekleşmiş; bunları tatil köyleri (%3,81), termal oteller (%3,59) ve özel tesisler (%3,31) takip etmiştir. "Diğerleri" kategorisinde yer alan alternatif konaklama türleri (motel, kamping, butik tatil villası, dağ evi, çiftlik/köy evi, yayla evi, butik termal otel, kırsal turizm tesisi vb.) toplamda yalnızca %0,17 oranında paya sahiptir. Yabancı ve yerli turistlerin tercihlerine bakıldığında, yabancı turistlerin %86,20'si ve yerli turistlerin %84,89'u otelleri tercih etmiştir. Tatil köylerinin yabancı turistler arasında (%5,76) daha fazla tercih edildiği, buna karşılık termal otellerin yerli turistler arasında (%5,89) daha fazla ilgi gördüğü anlaşılmaktadır. Özel tesisler ise her iki grupta da benzer oranlara sahiptir. 2019 ve 2020 yıllarında olduğu gibi, 2021 yılında da alternatif konaklama türlerinin toplam içindeki payının oldukça düşük düzeyde kaldığı görülmektedir. Bu durum, pandeminin etkilerine rağmen konaklama tercihlerinin ağırlıklı olarak geleneksel tesis türlerinde yoğunlaşmayı sürdürdüğünü göstermektedir (Şekil 18).

Şekil 18. 2021 Konaklama türüne göre turist oranları (Yazar tarafından düzenlenmiştir)

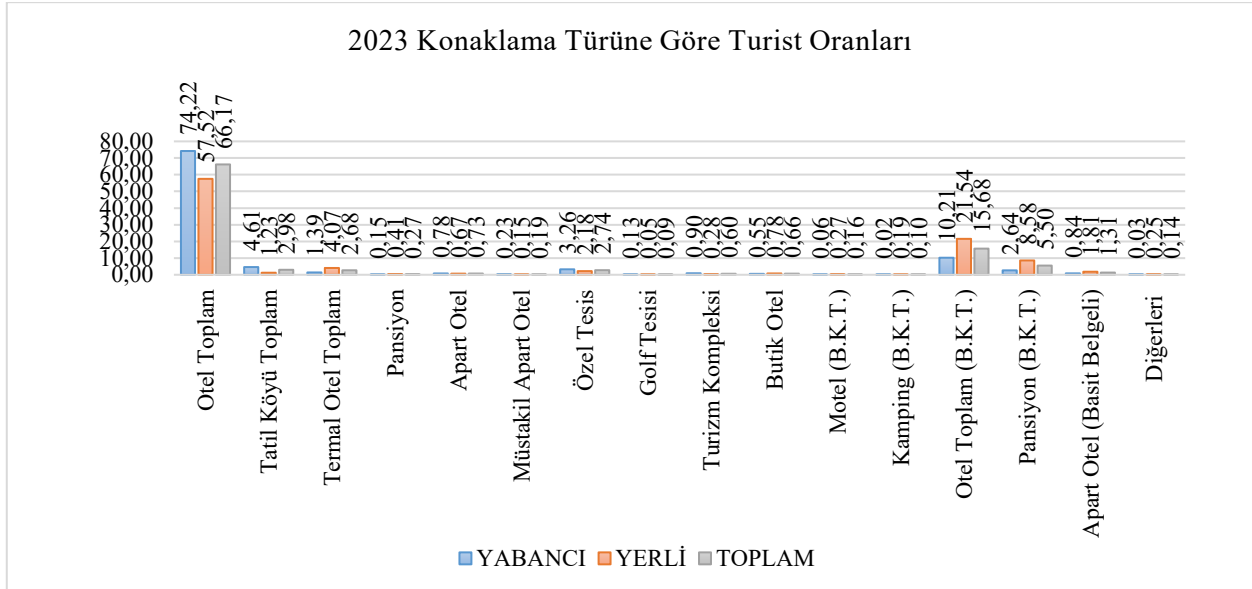
2022 yılı verilerine göre, turizm işletme belgeli konaklama tesislerinde en yüksek payı yine otellerin aldığı görülmektedir; ancak önceki yıllara göre otel tercih oranlarında belirgin bir azalış dikkat çekmektedir. Toplam konaklamaların %78,14'ü otellerde gerçekleşmiş olup, bu düşüşte özellikle yerli turistlerin basit konaklama tesisi belgeli otellere yönelmesinin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Otelleri sırasıyla bu tesisler (%7,20), termal oteller

(%3,39), özel tesisler (%3,20) ve tatil köyleri (%3,07) takip etmiştir. “Diğerleri” kategorisinde yer alan alternatif konaklama türleri (motel, kamping, butik tatil villası, dağ evi, köy/çiftlik evi, butik termal otel, kırsal turizm tesisi vb.) toplamda yalnızca %0,23'lük bir paya sahiptir. Yabancı ve yerli turistlerin tercihlerine göre değerlendirildiğinde, yabancı turistlerin %81,97'si ve yerli turistlerin %73,56'sı otellerde konaklamıştır. Yerli turistlerin basit konaklama tesisi belgeli otellere (%10,45) ve termal otellere (%5,43) ilgisinin, yabancı turistlere kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir. Tatil köyleri ise yabancı turistler arasında (%4,44) daha fazla tercih edilmektedir. Kaplıcaların yalnızca yerli turistler tarafından tercih edilmesi dikkat çekici bir bulgu olarak öne çıkmaktadır. Önceki yıllarda olduğu gibi, 2022 yılında da alternatif turizm türlerinin payı sınırlı kalmış; buna karşın geleneksel konaklama tesisleri (özellikle oteller ve türevleri) turizm konaklama yapısındaki ağırlığını korumuştur (Şekil 19).

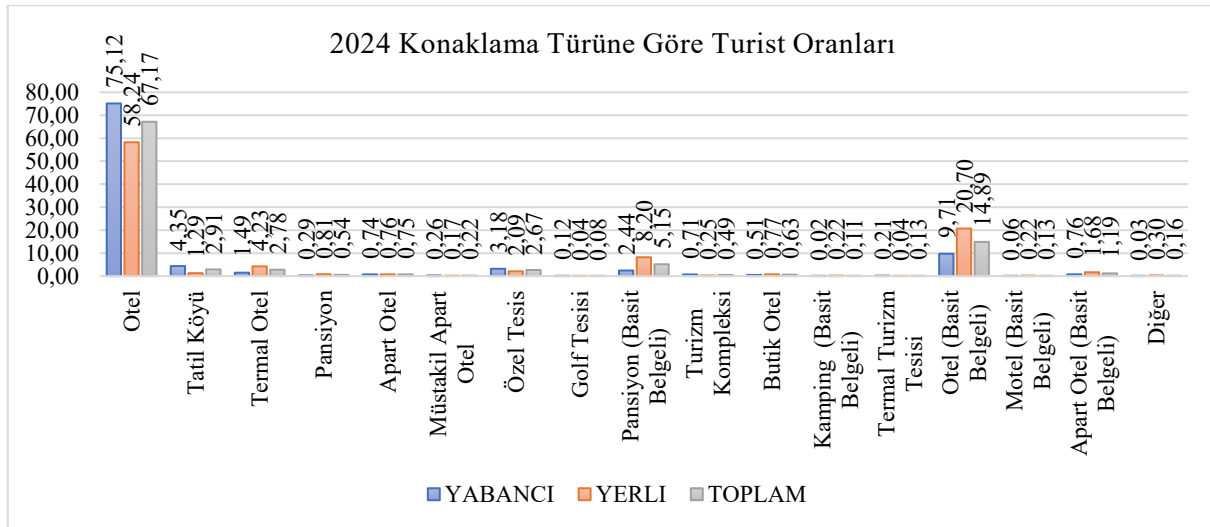
Şekil 19. 2022 Konaklama türüne göre turist oranları (Yazar tarafından düzenlenmiştir)

2023 yılında turizm işletme belgeli konaklama tesislerinde en yüksek payın %66,17 oranıyla otellere ait olduğu görülmektedir; ancak bu oran, önceki dört yıla kıyasla yıldızlı otellere yönelik tercihin belirgin biçimde azaldığına işaret etmektedir. Bu düşüşte özellikle yerli turistlerin basit konaklama tesisi belgeli otellere yönelmesinin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Otelleri sırasıyla bu tesisler (%15,68), basit konaklama tesisi belgeli pansiyonlar (%5,50), tatil köyleri (%2,98), özel tesisler (%2,74) ve termal oteller (%2,68) takip etmiştir. “Diğerleri” kategorisinde yer alan alternatif konaklama türleri (motel, kamping, butik tatil villası, dağ evi, çiftlik/köy evi, yayla evi, butik termal otel, kırsal turizm tesisi vb.) toplamda yalnızca %0,14'lük bir paya sahiptir. Yabancı ve yerli turistlerin tercihleri karşılaştırıldığında, oteller yabancı turistler arasında %74,22, yerli turistler arasında ise %57,52 oranında tercih edilmiştir. Basit konaklama tesisi belgeli oteller (%21,54) ve pansiyonların (%8,58) yerli turistler arasında daha fazla tercih edildiği, buna karşılık yabancı turistlerin tatil köylerini (%4,61) daha yüksek oranda tercih ettiği görülmektedir. Termal otellerde ise yerli turistlerin ilgisinin (%4,07) yabancılara (%1,39) kıyasla daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Önceki yıllarla benzer biçimde, 2023 yılında da alternatif konaklama türlerinin toplam içindeki payı oldukça sınırlı düzeyde kalmıştır. Buna karşın basit konaklama tesisi belgeli tesislerin payındaki artış dikkat çekici bir eğilim olarak öne çıkmaktadır (Şekil 20).

Şekil 20. 2023 Konaklama türüne göre turist oranları (Yazar tarafından düzenlenmiştir)

2024 yılı verilerine göre, turizm işletme belgeli konaklama tesisleri içinde en yüksek payın %67,17 ile otellere ait olduğu görülmektedir. Ancak önceki yıllarla karşılaştırıldığında, yıldızlı otellere yönelik tercihlerin azalma eğilimini sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Bu eğilimde yerli turistlerin yüksek oranda basit konaklama tesisi belgeli otellere yönelmesi etkili olmuş; aynı zamanda yabancı turistlerin de bu tesis türünü önceki yıllara göre daha fazla tercih ettikleri görülmektedir. Otelleri sırasıyla bu tesisler (%14,89), basit konaklama tesisi belgeli pansiyonlar (%5,15), tatil köyleri (%2,91), termal oteller (%2,78) ve özel tesisler (%2,67) takip etmiştir. “Diğerleri” başlığı altındaki alternatif konaklama türleri (örneğin butik tatil villası, köy/çiftlik evi, dağ evi, butik termal otel, kırsal turizm tesisi vb.) toplamda yalnızca %0,16’lık bir paya sahiptir. Turist türlerine göre değerlendirildiğinde, yabancı turistlerin %75,12’si ve yerli turistlerin %58,24’ü otellerde konaklamıştır. Basit konaklama tesisi belgeli oteller yabancılar da %9,71, yerlilerde %20,70; basit konaklama tesisi belgeli pansiyonlar ise yabancılar da %2,44, yerlilerde %5,15 oranında tercih edilmiştir. Tatil köylerinin yabancı turistler arasında (%4,35) daha fazla tercih edildiği, buna karşılık termal otellerin yerli turistler tarafından (%4,23) daha yüksek oranda tercih edildiği görülmektedir. Genel olarak, 2024 yılında da alternatif turizm ve konaklama türlerine yönelimin sınırlı düzeyde kaldığı; buna karşın oteller ve benzeri geleneksel tesislerin konaklama tercihlerindeki baskın konumunu sürdürdüğü anlaşılmaktadır (Şekil 21).

Şekil 21. 2024 Konaklama türüne göre turist oranları (Yazar tarafından düzenlenmiştir)

Pandemi sonrasında literatürde öne çıkan doğa temelli, bireysel ve izole konaklama türlerine yönelme beklentisinin, Türkiye verileri açısından sınırlı düzeyde gerçekleştiği görülmektedir. 2022 yılı itibarıyla yıldızlı otellere yönelik tercihlerde bir miktar azalma gözlenirse de bu değişim büyük ölçüde ekonomik ve daha erişilebilir seçenekler olarak öne çıkan basit konaklama tesisi belgeli otellere yönelimi göstermektedir. Öte yandan yayla evi, dağ evi, kamping ve çiftlik evi gibi doğa temelli konaklama türlerinin tercih oranlarının genel toplam içinde oldukça düşük düzeylerde kaldığı anlaşılmaktadır. Bu durum, pandemi sonrası dönemde Türkiye’de geleneksel konaklama tercihlerinin büyük ölçüde devam ettiğini ve alternatif, doğa temelli konaklama biçimlerinin turizm konaklama yapısı içinde hâlen sınırlı bir paya sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Tartışma ve Sonuç

COVID-19 pandemisinin Türkiye turizmi üzerindeki etkileri, çalışmanın bulguları çerçevesinde hem zamansal hem de mekânsal boyutlarıyla açık biçimde ortaya konulmaktadır. Öncelikle, pandemi sürecinin turizm hareketliliği üzerinde kısa vadede belirgin ve sarsıcı bir kırılma yarattığı görülmektedir. 2020 yılında hem yerli hem de yabancı turist gelişlerinde gözlenen keskin düşüş, konaklama tesislerine yönelik talep ve doluluk oranlarında önemli gerilemelere yol açmıştır. Bu durum, turizm sektörünün küresel ölçekli krizlere karşı yüksek derecede kırılma bir yapıya sahip olduğunu bir kez daha göstermektedir. Bununla birlikte, izleyen yıllarda gözlenen toparlanma süreci, sektörün uyum kapasitesinin de güçlü olduğunu ortaya koymaktadır. 2021 yılı itibarıyla başlayan artış eğilimi, 2022 yılında pandemi öncesi seviyelerin aşılmasıyla belirginleşmiş ve 2023–2024 döneminde de devam etmiştir. Ancak bu toparlanmanın tüm göstergeler açısından eş zamanlı ve homojen biçimde gerçekleşmediği dikkat çekmektedir. Özellikle turist sayılarındaki artışa rağmen doluluk oranlarının aynı ölçüde yükselmemesi, turizm sektöründe kapasite kullanımı ve talep yapısının daha karmaşık bir yeniden dengelenme sürecinden geçtiğine işaret etmektedir.

Turist türleri açısından değerlendirildiğinde, pandemi sürecinin yabancı turist hareketliliği üzerinde daha belirgin bir etki yarattığı görülmektedir. 2020 yılında yabancı turistlere ait doluluk oranlarında gözlenen keskin düşüş, uluslararası seyahat kısıtlamalarının doğrudan bir sonucu olarak ortaya çıkmış; buna karşılık yerli turist hareketliliğindeki gerileme daha sınırlı kalmıştır. Pandemi sonrası dönemde ise yerli turist hareketliliğinin daha hızlı bir toparlanma sergilediği ve bazı göstergeler açısından pandemi öncesi seviyelerin üzerine çıktığı anlaşılmaktadır. Bu durum, iç turizmin kriz dönemlerinde daha esnek ve uyum sağlayabilen bir yapı sergilediğine işaret etmektedir. Bununla birlikte, bu farklılaşmanın kalıcı bir yapısal dönüşüme mi yoksa dönemsel koşullara mı bağlı olduğu, daha uzun dönemli verilerle değerlendirilmesi gereken bir husus olarak öne çıkmaktadır.

Çalışmanın mekânsal boyutu, Türkiye’de turizm hareketliliğinin büyük ölçüde belirli merkezlerde yoğunlaşma eğilimini sürdürdüğünü ortaya koymaktadır. Antalya, İstanbul ve Muğla başta olmak üzere geleneksel turizm merkezleri, pandemi sürecinde yaşanan geçici daralmaya rağmen, izleyen yıllarda yeniden baskın konumlarını korumuştur. Bununla birlikte, 2020 yılında bu merkezlerin toplam turizm içindeki paylarının görece azalması ve “diğer” illerin payının artması, pandemi koşullarında turizm hareketliliğinin daha geniş bir coğrafyaya yayıldığını göstermektedir. Ancak bu mekânsal çeşitlenmenin kalıcı bir yeniden dağılıma dönüşmediği; özellikle 2021 sonrası dönemde turizm hareketliliğinin yeniden çekirdek destinasyonlar etrafında yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Bu bulgu, pandemi sürecinde ortaya çıkan mekânsal yayılma eğiliminin büyük ölçüde geçici bir farklılaşma olduğunu düşündürmektedir.

Yabancı ve yerli turist hareketliliği karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde, uluslararası turizmin belirli merkezlerde yoğunlaşma eğilimini sürdürdüğü; buna karşılık iç turizmin daha geniş ve dengeli bir mekânsal dağılım sergilediği görülmektedir. Bu durum, iç turizmin yalnızca kriz dönemlerinde değil, genel olarak turizm hareketliliğinin ülke geneline yayılmasında önemli bir dengeleyici rol üstlendiğini ortaya koymaktadır. Ancak genel tablo, turizm faaliyetlerinin hâlen belirli merkezlerde yoğunlaşmaya devam ettiğini ve bu durumun bölgesel eşitsizliklerle ilişkili bir yapı sergilediğini göstermektedir.

Konaklama tercihlerine ilişkin bulgular, pandemi sonrası dönemde literatürde sıklıkla vurgulanan doğa temelli, bireysel ve izole konaklama türlerine yönelme beklentisinin Türkiye bağlamında sınırlı düzeyde

gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Yıldızlı otellere yönelik tercihlerde kısmi bir azalma gözlenmekle birlikte, bu değişimin büyük ölçüde daha ekonomik ve erişilebilir alternatifler sunan basit konaklama tesislerine yönelimle ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşılık, yayla evi, dağ evi, kamping ve benzeri doğa temelli konaklama türlerinin toplam içindeki payı düşük seviyelerde kalmaktadır. Bu bulgular, pandemi sonrası dönemde Türkiye’de konaklama tercihlerinde beklenen ölçekte bir yapısal dönüşümün gerçekleşmediğini ve geleneksel konaklama eğilimlerinin büyük ölçüde devam ettiğini göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, COVID-19 pandemisi Türkiye turizmi üzerinde kısa vadede güçlü bir şok etkisi yaratmış; ancak sektör izleyen yıllarda belirgin bir toparlanma sürecine girmiştir. Bununla birlikte, bu toparlanma sürecinin tüm boyutlarıyla homojen olmadığı; turist türleri, mekânsal dağılım ve konaklama tercihleri açısından farklılaşan dinamikler içerdiği anlaşılmaktadır. Pandemi süreci, turizm sektörünün yapısal kırılma noktalarını görünür kılarken, aynı zamanda daha esnek, çeşitlendirilmiş ve krizlere karşı dirençli bir turizm yapısına duyulan ihtiyacı da ortaya koymuştur. Bununla birlikte, turizmde gözlenen toparlanma sürecinin yalnızca pandemi koşullarının ortadan kalkmasıyla açıklanması yeterli olmayabilir. Bu dönemde Türkiye’de uygulanan turizm politikaları, tanıtım faaliyetleri ve sektöre yönelik destek mekanizmaları da toparlanma sürecini etkileyen önemli unsurlar arasında yer almış olabilir. Özellikle uluslararası turizme yönelik tanıtım stratejileri ve destinasyon bazlı pazarlama faaliyetleri, 2023 ve 2024 yıllarında gözlenen artış eğilimine katkı sağlamış olabilir. Bununla birlikte, mevcut veri seti bu politikaların etkisini doğrudan ölçmeye imkân tanımadığından, elde edilen bulguların çok faktörlü bir çerçevede değerlendirilmesi daha temkinli ve kapsamlı bir yorum imkânı sunmaktadır.

Bu çerçevede, turizm politikalarının yalnızca genel büyüme hedeflerine odaklanması yeterli görünmemektedir. Turizm faaliyetlerinin ülke geneline daha dengeli biçimde yayılması, alternatif destinasyonların geliştirilmesi ve iç turizmin desteklenmesi, sektörel kırılma noktalarının azaltılması açısından kritik öneme sahiptir. Ayrıca, konaklama sektöründe çeşitliliğin artırılması ve yerel ölçekli işletmelerin desteklenmesi, turizm sisteminin esnekliğini güçlendirecek unsurlar arasında yer almaktadır. Bunun yanı sıra, turizm hareketliliğinin düzenli biçimde izlenmesine yönelik veri temelli mekanizmaların geliştirilmesi ve kriz dönemlerinde hızlı politika üretimini mümkün kılacak erken uyarı sistemlerinin kurulması, sektörün gelecekte karşılaşılabileceği benzer şoklara karşı daha hazırlıklı olmasına katkı sağlayacaktır.

Elde edilen bulgular, turizm sektörüne yönelik politika geliştirme süreçlerinde bazı temel öncelik alanlarını ortaya koymaktadır. Öncelikle, turist sayılarındaki artışa rağmen doluluk oranlarının benzer düzeyde toparlanmaması, kapasite kullanımına yönelik daha etkin planlama stratejilerinin geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu kapsamda, mevcut konaklama kapasitesinin mekânsal ve dönemsel talep dinamiklerine göre yeniden düzenlenmesi önem kazanmaktadır. Öte yandan, yerli turist hareketliliğinin pandemi sonrası dönemde daha hızlı toparlanma sergilemesi, iç turizmin kriz dönemlerinde dengeleyici bir rol üstlendiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle, iç turizmi destekleyen teşvik mekanizmalarının yalnızca kriz dönemlerine özgü değil, daha kalıcı politikalar olarak ele alınması gerekmektedir. Mekânsal bulgular, turizm hareketliliğinin büyük ölçüde belirli merkezlerde yoğunlaşmaya devam ettiğini göstermektedir. Bu durum, bölgesel eşitsizliklerin azaltılması ve turizm gelirlerinin ülke geneline daha dengeli dağıtılması açısından alternatif destinasyonların geliştirilmesine yönelik politikaların önemini artırmaktadır. Son olarak, pandemi sonrası dönemde alternatif ve doğa temelli konaklama türlerine yönelik sınırlı talep artışı, bu alanın potansiyelinin henüz yeterince değerlendirilemediğine işaret etmektedir. Bu bağlamda, konaklama türlerinin çeşitlendirilmesine yönelik destekleyici politikaların geliştirilmesi ve bu alternatiflerin erişilebilirliğinin artırılması, turizm sektörünün esnekliğini ve sürdürülebilirliğini güçlendirebilecek önemli bir adım olarak öne çıkmaktadır.

Kaynakça

- Agag, G., Abdelmoety, Z. H., & Eid, R. (2024). Understanding the factors affecting travel avoidance behavior during the COVID-19 pandemic: Findings from a mixed method approach. *Journal of Travel Research*, 63(4), 858–882.
- Akkemik, K. A., & Perlaky, D. (2023). Impact of Covid-19 on tourism: Evidence from SAM assessments of Hungary and Turkey. *Advances in Hospitality and Tourism Research*, 11(1), 146–170.
- Anguera-Torrell, O., Vives-Perez, J., & Aznar-Alarcon, J. (2021). Urban tourism performance index over the COVID-19 pandemic. *International Journal of Tourism Cities*, 7(3), 565–582.
- Bayram, G. E., Bayram, A. T., & Sak, M. (2023). Learn from the past, Covid-19 and beyond: The case of Türkiye. *Journal of Mediterranean Tourism Research*, 3(1), 37–48.
- Borges-Tiago, T., Silva, S., Avelar, S., Couto, J. P., Mendes-Filho, L., & Tiago, F. (2021). Tourism and COVID-19: The show must go on. *Sustainability*, 13, 12471.
- Boz, M. (2023). COVID-19 pandemisinin turizm endüstrisine etkileri: Pandemi sonrası tatil turizminde turist tercihleri üzerine bir araştırma. *TUJOM*, 8(1), 1–16.
- Cabeça, S. M. (2022). Post-pandemic tourism: Opportunities for creative tourism. *PEOPLE: International Journal of Social Sciences*, 8(3), 86–106.
- Corbisiero, F., & Monaco, S. (2021). Post-pandemic tourism resilience: Changes in Italians' travel behavior and the possible responses of tourist cities. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 13(3), 401–417.
- Durgun, S., & Davras, Ö. (2024). Determining the antecedents influences on travel intention and willingness to pay during the pandemic. *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 25(1), 1–29.
- Falk, M., Hagsten, E., & Lin, X. (2023). Uneven domestic tourism demand in times of pandemic. *Tourism Economics*, 29(3), 596–611.
- Göktepe, S., & Çetin, G. (2020). *The effects of the Covid-19 pandemic on the tourism industry*. Istanbul University Publication.
- Gößling, S., Scott, D., & Hall, C. M. (2021). Pandemics, tourism and global change: A rapid assessment of COVID-19. *Journal of Sustainable Tourism*, 29(1), 1–20. <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1758708>
- Gudkov, A. (2024). Does the tourism industry help to fight COVID-19? *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, 16(1), 111–116.
- Hall, C. M., Scott, D., & Gößling, S. (2020). Pandemics, transformations and tourism: Be careful what you wish for. *Tourism Geographies*, 22(3), 577–598. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1759131>
- Han, L., Goetz, S., Eades, D., Entsminger, J., & Arbogast, D. (2023). An early assessment of COVID-19's impact on tourism in U.S. counties. *Tourism Economics*, 29(5), 1355–1375.
- Huang, X., Li, X. R., & Lu, L. (2023). Travel shaming? Re-thinking travel decision making amid a global pandemic. *Tourism Management*, 94, 104658.
- İlhan, M. N., Tüzün, H., Kılıç, R., & Yıldırım, N. (2021). Nonpharmaceutical interventions in Turkey and worldwide during COVID-19 pandemic. *Turkish Journal of Medical Sciences*, 51(7), Article 8. <https://doi.org/10.3906/sag-2106-210>
- Kışla, G. Ş., Türkcan, B., & İnce Yenilmez, M. (2023). How Covid-19 has affected supply and demand within tourism industry? *Journal of Multidisciplinary Academic Tourism*, 8(1), 39–49.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (t.y.). *Turizm istatistikleri*. <https://www.ktb.gov.tr/> (Erişim tarihi: 22.08.2024)
- Li, L., Tao, Z., & Lu, L. (2023). Understanding differences in rural tourism recovery: A critical study from the mobility perspective. *Current Issues in Tourism*, 26(15), 2452–2466.

- Mahendru, M., Arora, V., Chatterjee, R., Sharma, G. D., & Shahzadi, I. (2024). From over-tourism to under-tourism via COVID-19: Lessons for sustainable tourism management. *Evaluation Review*, 48(1), 177–210.
- Neshat, N., Moayedfar, S., Rezaee, K., & Biuki, N. A. (2024). Sustainable planning of developing tourism destinations after COVID-19 outbreak: A deep learning approach. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, 16(1), 1–21.
- Rastegar, R., Higgins-Desbiolles, F., & Ruhanen, L. (2021). COVID-19 and a justice framework to guide tourism recovery. *Annals of Tourism Research*, 91, 103161. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2021.103161>
- Sariışık, M., Ceylan, V., & Kapucuoğlu, M. İ. (2023). Impact of the COVID-19 pandemic on travel behavior: A case study of domestic inbound travelers in Turkey. *European Journal of Tourism, Hospitality and Recreation*, 13(2), 211–224.
- Seyitoğlu, F., & Costa, C. (2022). A scenario planning framework for (post-)pandemic tourism in European destinations. *European Planning Studies*, 30(12), 2554–2574.
- Shahraki, A. A. (2022). Tourism development techniques in the urban master plan. *Cogent Business & Management*, 9, 2042977.
- Shareef, M. A., Akram, M., Malik, F., Kumar, V., Dwivedi, Y., & Giannakis, M. (2023). An attitude-behavioral model to understand people's behavior towards tourism during COVID-19 pandemic. *Journal of Business Research*, 161, 113839.
- Sharma, G. D., Thomas, A., & Paul, J. (2021). Reviving tourism industry post-COVID-19: A resilience-based framework. *Tourism Management Perspectives*, 37, 100786. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2020.100786>
- Srisawat, P., Zhang, W., Sukpatch, K., & Wichitphongsa, W. (2023). Tourist behavior and sustainable tourism policy planning in the COVID-19 era: Insights from Thailand. *Sustainability*, 15(7), 5724.
- Süllkü, S. N., Coşar, K., & Tokathioğlu, Y. (2021). COVID-19 süreci: Türkiye deneyimi. *Sosyoekonomi*, 29(49), 345–372.
- Şengel, Ü. (2021). COVID-19 and "new normal" tourism: Reconstructing tourism. *Journal of Tourism & Development*, 35, 217–226.
- Yu, L., Zhao, P., Tang, J., & Pang, L. (2023). Changes in tourist mobility after COVID-19 outbreaks. *Annals of Tourism Research*, 98, 103522.
- Zaman, S., Erdoğan, H., & Eşim, İ. (2024). İç turizmdeki pandemi etkisinin kümelenme analizi kullanılarak incelenmesi: Türkiye örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 35(1), 60–73.
- Zeydan, İ., & Gürbüz, A. (2023). Examining tourists' travel intentions in Türkiye during pandemic and post-pandemic period: The mediating effect of risk reduction behavior. *Journal of Multidisciplinary Academic Tourism*, 8(2), 171–183.
- Zhang, S., Sun, T., & Lu, Y. (2023). The COVID-19 pandemic and tourists' risk perceptions: Tourism policies' mediating role in sustainable and resilient recovery in the new normal. *Sustainability*, 15, 1323.
- Zorlu, K., Tuncer, M., & Taşkın, G. A. (2023). The effect of COVID-19 on tourists' attitudes and travel intentions: An empirical study on camping/glamping tourism in Turkey during COVID-19. *Journal of Hospitality and Tourism Insights*, 6(2), 947–965.